

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Ғылыми кітапхана

2021 ЖЫЛҒЫ АТАУЛЫ КҮНДЕР ТІЗБЕГІ

2021 ЖЫЛ ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ 30 ЖЫЛДЫҒЫ

Орал, 2020

ӘОЖ 059.3
КБЖ 91
А 92

Құрастырушы: Джанбаева Г.И.

Жауапты редакторы: Алимбекерова Т.Е. - ғылыми кітапхана директоры

2020 жылғы атаулы күндер тізбегі / құрастырушы:
Г.И. Джанбаева; жауапты ред. Т.Е. Алимбекерова. - Орал:
М.Өтемісов атындағы БҚУ БАҚ және РБО, 2020. - 76 б.

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің ғылыми кітапханасының ақпараттық-библиографиялық бөлімі жыл сайын Қазақстан Республикасы бойынша аталып өтетін және еске алынатын атаулы күндер тізбегін екі тілде шығарып, оқырмандарға ұсынып келеді.

Күнтізбе кітапханашыларға, оқытушылар мен студенттерге, мәдениет саласындағы қызметкерлерге және жалпы оқырмандарға арналады.

ӘОЖ 059.3
КБЖ 91

Құрастырушыдан

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің ғылыми кітапханасының ақпараттық-библиографиялық бөлімі жыл сайын Қазақстан Республикасы бойынша аталып өтетін және еске алынатын атаулы күндер тізбегін екі тілде шығарып, оқырмандарға ұсынып келеді.

Әдебиеттерді насихаттауда және өлкеміздегі көрнекті оқиғаларды хабарлауда көрсеткіштің алатын орны ерекше. Көрсеткіште негізінен Батыс Қазақстан өңірінен шыққан, осы өңірде еңбек етіп, өмір сүрген атақты адамдардың мерейтойлары енгізілген. Сондай-ақ түрлі мекемелер мен кәсіпорындардың, қала, аудан, ауылдарға байланысты айтулы даталар берілген.

Бірінші бөлімде Қазақстан Республикасының мемлекеттік мейрамдар тізімдері мен Қазақстан Республикасының аумағында аталып өтілетін ресми, кәсіби мейрамдармен қатар дүниежүзілік көлемде аталып өтілетін айтулы күндер, әр түрлі мамандыққа байланысты мейрамдар тізімі берілген. Көрсеткіштің екінші бөлімінде Батыс Қазақстан облысы бойынша 2021 жылы аталып өтілетін еске алынатын даталар тізімі, үшінші бөлімде айы мен күні белгісіз 2021 жылы еске алынатын күндер тізбегі көрсетіледі. Ал соңғы бөлімде облысымыздың тарихы мен мәдениетіндегі, экономикасы мен әлеуметтік өміріндегі көрнекі даталарға, қайраткерлердің мерейтойлық даталарының кейбіреулеріне қысқаша мәлімет жазылып, әдебиеттер тізімі берілген.

Қысқаша мәлімет берілген даталар алғашқы бөлімде ерекше белгімен (*) көрсетілген.

Күнтізбе соңында есімдердің алфавиттік көрсеткіші берілген.

Көрсеткіш кітапханашыларға, оқытушылар мен студенттерге, мәдениет қызметкерлеріне және жалпы оқырмандарға арналған.

090000 Орал қаласы

Н.Ә.Назарбаев даңғылы, 162 үй

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті

Ғылыми кітапханасы

Тел: 51-29-88

2021 ЖЫЛ ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ 30 ЖЫЛДЫҒЫ

«Біз қастерлі Тәуелсіздіктің 30 жылдығына қадам басамыз. Бұл – баршамызға ортақ өнегелі өлшем, тағылымды кезең. Жаңа мемлекет құруға атсалысқан бүкіл халқымыздың ерен еңбегінің тарихи шежіресі. Сондықтан, мен келесі жылды «Тәуелсіздіктің 30 жылдығы» деп жарияладым. Өткен әрбір он жылдық атқарған миссиясы тұрғысынан ғасырдың жүгін арқалап тұр. Алғашқы он жылдық егемен Қазақстанның өз дербестігін қалыптастыру кезеңі болды. Екінші он жылдықта еліміз тұғырын нықтап, керегесін кеңейтіп, іргесін бекітті. Үшінші он жылдықта мемлекетіміз шын мәнінде, кемеліне келіп, әлемдік саясаттың төріне озды», - деді Президент.

2021 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАНДА ЖАҒАНДЫҚ ЖЕР ФЕСТИВАЛІ ӨТЕДІ

Жаһандық жер фестивалі — экология, жасыл экономика және жаңаша ойлау бағытындағы маңызды форумдардың бірі. Мақсаты — қоршаған ортаны қорғау, экология мен жасыл технологияларды дамытуға қатысты мәселелерді шешіп, күрделі жобаларды іске асыру.

Қазақстандағы Жер фестивалі тек біздің еліміз үшін ғана емес, сонымен бірге бүкіл Орталық Азия үшін климаттың өзгеруі, тұрақты дамумен және экологиялық мәдениеттің қалыптасуымен байланысты мәселелерді шешуде бірегей және инновациялық болады.

2021 ЖЫЛЫ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК БАЛА ЕҢБЕГІНЕ ҚАРСЫ КҮРЕС ЖЫЛЫ ДЕП ЖАРИЯЛАНДЫ

БҰҰ Бас ассамблеясы халықаралық қоғамдастықты 2021 жылы балалар еңбегіне қарсы жыл деп жариялап, мәжбүрлі және балалар еңбегін жоюға күш салуға шақырды.

2021 ТМД-ДА АРХИТЕКТУРА МЕН УРБАНИЗАЦИЯНЫ ЖОСПАРЛАУ ЖЫЛЫ ЖАРИЯЛАНДЫ

Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы Экономикалық Кеңесінің 2020
жылғы 13 наурыздағы шешімі

2021 жылы Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығындағы Сәулет және
қала құрылысы жылына арналған іс-шаралар жоспарының жобасы
туралы

БҰҰ қамқорлығымен халықаралық онжылдық

2013-2022 жж - Мәдениеттерді жақындастырудың халықаралық онжылдығы;
2014-2024 жж - Баршаға арналған тұрақты энергия онжылдығы;
2015-2024 жж - Африка тектес адамдарға арналған халықаралық онжылдық;
2016-2025 жж - Біріккен Ұлттар Ұйымының тамақтануға арналған онжылдығы;
2018–2027 - кедейлікті жоюдың онжылдығы;
2018–2028 - «Су тұрақты даму үшін» іс-қимыл онкүндігі;
2019–2028 - отбасылық ферма онжылдығы;
2021–2030 жж - Экожүйені қалпына келтіру онжылдығы;
2021–2030 жж - тұрақты даму үшін мұхит туралы ғылым онкүндігі;
2018-2027 жж - Ресей Федерациясындағы балалық шақтың онкүндігі (Ресей Федерациясының Президентінің 29.05.2017 жылғы № 240 «Ресей Федерациясындағы балалар онкүндігін жариялау туралы» Жарлығы).

Тбилиси (Грузия) 2021 жылы Дүниежүзілік кітап капиталы деп жариялады

БҰҰ халықаралық жылдары

2021 - Тұрақты даму үшін халықаралық креативті экономика жылы (А / RES / 74/198);
- Халықаралық көкөністер мен жемістер жылы (А / RES / 74/244);
- Халықаралық бейбітшілік пен сенім жылы (А / RES / 73/338).
2022 - Халықаралық балық аулау және аквакультура жылы (А / RES / 72/72).
2024 - Халықаралық Камелидтер жылы (А / RES / 72/210).

Жақшада халықаралық жылдарды белгілейтін шешімдер көрсетілген.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ МЕЙРАМДАРЫ

1-2 қаңтар	Жаңа жыл
7 қаңтар	Рождество Христово
8 наурыз	Халықаралық әйелдер күні
22 наурыз	Наурыз мейрамы
1 мамыр	Қазақстан халқының бірлігі күні
7 мамыр	Отан қорғаушы күні
9 мамыр	Жеңіс күні
6 шілде	Астана күні
30 тамыз	ҚР Конституциясы күні
1 желтоқсан	Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті күні
16 желтоқсан	Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күні

КӘСІБИ МЕРЕКЕЛЕР МЕН АТАЛЫП ӨТІЛЕТІН КҮНДЕР

ҚАҢТАР

- 1 қаңтар - Бүкіләлемдік бейбітшілік күні
- 6 қаңтар - Халықаралық кеден күні
- 10 қаңтар - Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының күні
- 14 қаңтар - Ескі Жаңа жыл
- 25 қаңтар - Татьяна күні (Студенттер күні)
- 27 қаңтар - Халықаралық Холокостты еске алу күні.
- 29 қаңтар - Ядролық соғыс қаупіне қарсы жұмылдыру күні
- 31 қаңтар - Халықаралық зергерлер күні

АҚПАН

- 4 ақпан - Дүниежүзілік обырға қарсы күрес күні
- 6 ақпан - Халықаралық бармен күні
- 9 ақпан - Халықаралық тіс дәрігерлері күні
- 12 ақпан - Халықаралық ғылым және гуманизм күні
- 13 ақпан - Дүниежүзілік радио күні

- 14 ақпан - Компьютершілер күні
15 ақпан - Кеңес әскерлерінің шектеулі контингентінің Ауғанстан
Демократиялық Республикасынан шығару күні
20 ақпан - Дүниежүзілік әлеуметтік әділеттілік күні
21 ақпан - Дүниежүзілік экскурсия жүргізушілердің күні
22 ақпан - Қылмыс құрбандарына қолдау көрсетудің халықаралық күні

НАУРЫЗ

- 1 наурыз - Дүниежүзілік азаматтық қорғаныс күні
1 наурыз - Алғыс айту күні
15 наурыз - Дүниежүзілік тұтынушылардың құқығын қорғау күні
22 наурыз - Дүниежүзілік су күні
23 наурыз - Дүниежүзілік метеорология күні
24 наурыз - Дүниежүзілік туберкелезбен күрес күні.
27 наурыз - Халықаралық театр күні
30 наурыз - Жерді қорғау күні

СӘУІР

- 1 сәуір - Күлкі күні
1 сәуір - Құстар күні
2 сәуір - Халықаралық балалар кітабы күні
5 сәуір - Геолог күні
7 сәуір - Дүниежүзілік денсаулық күні
11 сәуір - Фашистік концлагерьлер тұтқындарын азат етудің
Халықаралық күні
12 сәуір - Дүниежүзілік космонавтика және авиация күні
12 сәуір – Ғылым қызметкерлері күні
16 сәуір - Ғылым күні
18 сәуір - Халықаралық ескерткіштер мен тарихи орындар күні.
21 сәуір - Қазақстан Республикасы Мемлекеттік күзет қызметі күні
23 сәуір - Дүниежүзілік кітап және авторлық құқық қорғау күні
29 сәуір - Халықаралық би күні

МАМЫР

- 3 мамыр - Дүниежүзілік баспасөз күні
5 мамыр - Халықаралық мүгедектер құқығын қорғау күні
7 мамыр - Радио күні
8 мамыр - Дүниежүзілік Қызыл жарты ай және Қызыл крест күні

- 12 мамыр - Медицина бикелерінің ынтымақ күні
- 15 мамыр - Халықаралық отбасы күні
- 18 мамыр - Халықаралық мұражайлар күні
- 20 мамыр - Дүниежүзілік травматолог күні
- 21 мамыр - Халықаралық мәдени даму күні
- 31 мамыр - Саяси қуғын сүргін-құрбандарын еске алу күні
- 31 мамыр - Химия өнеркәсібі қызметкерлерінің күні

МАУСЫМ

- 1 маусым - Халықаралық балаларды қорғау күні
- 4 маусым - ҚР мемлекеттік рәміздері күні
- 5 маусым - Дүниежүзілік тіршілік өрісін сақтау күні
- 16 маусым - Медицина қызметкерлері күні
- 23 маусым - Полиция күні
- 25 маусым - Нашақорлық пен наша бизнесіне қарсы халықаралық күрес күні
- 26 маусым - Баспасөз күні
- 27 маусым - Дүниежүзілік балықшылық күні
- 28 маусым - Байланыс және ақпарат қызметкерлері күні

ШІЛДЕ

- 1 шілде - Дүниежүзілік сәулет күні
- 1 шілде - Ұлттық домбыра күні
- 2 шілде - Дипломатиялық қызмет күні
- 6 шілде - Астана күні
- 6 шілде - Қазақстан десант-шабуылшы әскерлері күні
- 13 шілде - Ұлттық қауіпсіздік органдары қызметкерлерінің күні
- 19 шілде - Металлург күні

ТАМЫЗ

- 2 тамыз - Қазақстандағы көлік және байланыс қызметкерлері күні
- 6 тамыз - Ядролық қаруға тыйым салу жолындағы дүниежүзілік күрес күні
- 9 тамыз - Құрылысшылар күні
- 12 тамыз - Халықаралық жастар күні
- 18 тамыз - Шекарашылар күні
- 18 тамыз - Қазақстанның Әуе қорғанысы күштері күні
- 23 тамыз - Спорт күні
- 29 тамыз - Семей ядролық сынақ полигонының жабылу күні
- 30 тамыз - Шахтер күні

ҚЫРКҮЙЕК

- 1 қыркүйек - Білім күні
- 6 қыркүйек - Мұнай-газ кешені қызметкерлерінің күні
- 8 қыркүйек - Халықаралық журналистер ынтымағы күні
- 12 қыркүйек - Дүниежүзілік алғашқы медициналық көмек көрсету күні
- 13 қыркүйек - Отбасы күні
- 20 қыркүйек - Қазақстан халқының Тілдер күні
- 25 қыркүйек - Дүниежүзілік фармацевт күні
- 26 қыркүйек - Дүниежүзілік туризм күні
- 27 қыркүйек - Машина жасау күні
- 27 қыркүйек - Еңбек күні
- 28 қыркүйек - Атом саласы қызметкерлерінің күні
- 29 қыркүйек - Дүниежүзілік теңіз күні
- 30 қыркүйек - Әділет органдары қызметкерлерінің күні

ҚАЗАН

- 1 қазан - Халықаралық қарттар күні
- 1 қазан - Халықаралық музыка күні
- 4 қазан - Мұғалімдер күні
- 6 қазан - Халықаралық дәрігерлер күні
- 9 қазан - Дүниежүзілік пошта күні
- 14 қазан - Халықаралық стандарттау күні
- 18 қазан - Рухани келісім күні
- 18 қазан - Орман шаруашылығы қызметкерлерінің күні
- 19 қазан - Құтқарушылар күні
- 22 қазан - Бүкіл дүниежүзілік ақпараттар тарату күні
- 24 қазан - Халықаралық БҰҰ күні
- 25 қазан - Әлеуметтік қорғау жүйесі қызметкерлерінің күні

ҚАРАША

- 5 қараша - Сыртқы барлау күні
- 8 қараша - Статистика күні
- 10 қараша - Дүниежүзілік жастар күні
- 13 қараша - Халықаралық зағиптар күні
- 14 қараша - Дүниежүзілік Сапа күні
- 14 қараша - Дүниежүзілік диабетке (сусамыр) қарсы күрес күні
- 15 қараша - Ұлттық валюта - теңге күні

15 қараша - Ауыл шаруашылығы қызметкерлері күні

21 қараша - Бүкіләлемдік философия күні

ЖЕЛТОҚСАН

1 желтоқсан - Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президентінің күні

1 желтоқсан - ЖИТС-пен дүниежүзілік күрес күні

3 желтоқсан - Халықаралық мүгедектер күні

6 желтоқсан - Прокуратура күні

9 желтоқсан - Адам құқықтары күні

17 желтоқсан - Демократиялық жаңару күні

20 желтоқсан - Энергетика күні

20 желтоқсан - Мемлекеттік фельдъегерлік қызмет күні

2021 ЖЫЛЫ АТАП ӨТІЛЕТІН ЖӘНЕ ЕСКЕ АЛЫНАТЫН АЙТУЛЫ КҮНДЕР ТІЗБЕГІ

ҚАҢТАР

1 қаңтар – композитор, күйші **Дина Нұрпеисованың** туғанына 160 жыл (1861-1955 жж.)

1 қаңтар – композитор, Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері **Қапан Әубәкірұлы Мусиннің** туғанына 100 жыл (1921 – 1970 жж.)

2 қаңтар - жазушы **Медеу Сәрсекеевтің** туғанына 85 жас (1936 ж.)

4 қаңтар - композитор, музыка зерттеуші, профессор, скрипкашы, ҚР еңбек сіңірген өнер қайраткері **Әнуар Асқаржанұлы Ақбаровтың** туғанына 75 жас (1946 ж.)

5 қаңтар - қазақ ақыны, драматург, әдебиеттанушы, абайтанушы **Қайым Мұхамедхановтың** туғанына 105 жыл (1916 - 2004 жж.)

5 қаңтар – тарих ғалымдарының докторы, профессор **Мұрат Наурызғалиұлы Сыдыковтың** туғанына 65 жыл (1956 ж.)

7 қаңтар – Қазақстан Республикасының және Ресей Федерациясының ұшқыш-ғарышкері, ҚР «Халық қаһарманы», Қазақстан Республикасының ұлттық ғарыш агенттігінің төрағасы **Талғат Аманкелдіұлы Мұсабаевтың** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

11 қаңтар - орыс химигі, 1847 жылы Бөкей хандығын зерттеген профессор **Карл Карлович Клаустың** туғанына 225 жыл (1796-1864 жж.)

14 қаңтар - тарих ғылымдарының докторы, доцент **Ағила Мұстахимқызы Нұрғалиеваның** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

21 қаңтар – химия ғылымдарының докторы, профессор **Дина Кенжебекқызы Мендалиеваның** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

25 қаңтар - Бөкей ордасының картасын түсірген зерттеуші Г.С. Карелиннің туғанына 220 жыл (1801-1872 жж.)

26 қаңтар – педагогика ғылымдарының кандидаты **Ольга Александровна Бабенконың** туғанына 55 жыл (1966 ж.)

28 қаңтар – Ғ.Құрманғалиевтың атындағы Батыс Қазақстан филармониясының құрылғанына 55 жыл (1966 ж.)

АҚПАН

5 ақпан - домбырашы, дирижер, Қазақстанның халық артисі **Рыспай Қисметоллаұлы Ғабдиевтің** туғанына 85 жыл (1936 - 2004 жж.)

5 ақпан - жазушы, Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты **Мағира Қожахметованың** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

7 ақпан - жазушы **Юрий Герттің** туғанына 85 жыл (1931 - 2003 жж.)

9 ақпан - ақын, журналист, Қазақстанның Мемлекеттік сыйлығының және «Ғасыр ақыны» атағының иегері **Мұқағали Мақатаевтың** туғанына 90 жыл (1931 - 1976 жж.)

10 ақпан - композитор, еңбек сіңірген өнер қайраткері **Кеңес Дүйсекеевтің** туғанына 75 жыл (1946 -2020жж.)

12 ақпан - қоғам қайраткері, «Бөбек» балалар қайырымдылық қорының президенті **Сара Алпысқызы Назарбаеваның** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

15 ақпан – экономика ғылымдарының кандидаты **Гүлнар Науханқызы Сүлейменованың** туғанына 60 жыл (1961 ж.)

15 ақпан – татар ақыны **Мұса Жалилдің** туғанына 115 жыл (1906-1944 жж.)

16 ақпан - ғалым, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор, академик **Владимир Александрович Бальмонттың** туғанына 120 жыл (1901 - 1971 жж.)

17 ақпан - актер, Қазақстанның халық артисі **Байділда Қалтаевтың** туғанына 110 жыл (1911 - 1979 жж.)

18 ақпан - жазушы **Мұқадес Есламғалиұлының** туғанына 75 жыл (1946 - 2004 жж.)

19 ақпан – **Кіші Жүздің Ресейге қосылғанына 290 жыл (1731 ж.)**

19 ақпан - ғалым, қоғам қайраткері, заң ғылымдарының докторы, профессор **Салық Зимановтың** туғанына 100 жыл (1921 -2011ж.)

22 ақпан - Жаңақалада **Д. Нұрпейісова атындағы өнертану музейінің**

ашылғанына 30 жыл (1991 ж.)

22 ақпан - ғалым, биология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі **Нағима Әбенқызы Айтхожинаның** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

25 ақпан – қолбасшы, Ұлы мемлекет қайраткері **Абылай ханның** туғанына 310 жыл

25 ақпан - Қазақстанның еңбек сіңірген артисі, актриса **Меруерт Қаратайқызы Өтекешованың** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

27 ақпан – Дәулеткерей атындағы ұлт аспаптар оркестрінің құрылғанына 20 жыл (2001 ж.)

28 ақпан - Ұлы ақын, жырау, жыршы **Жамбыл Жабаевтың** туғанына 175 жыл (1846 - 1945 жж.)

28 ақпан - әскери қайраткер, генерал-майор, қазақтан шыққан тұңғыш генерал **Шәкір Жексенбаевтің** туғанына 120 жыл, Бөкей орда ауданы (1901 - 1988 жж.)

НАУРЫЗ

1 наурыз - ақын **Серік Тұрғынбековтің** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

6 наурыз - мемлекет және қоғам қайраткері **Ғабдол-Хакім Нұрмұхамедұлы Бөкейхановтың** туғанына 125 жыл (1896 – 1938 жж.)

7 наурыз - кинодраматург, кинорежиссер, жазушы, Мемлекеттік сыйлығының иегері **Сатыбалды Жалелұлы Нарымбетовтің** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

8 наурыз - әнші, актер, композитор, күйші, Қазақстанның халық әртісі **Манарбек Ержановтың** туғанына 120 жыл (1901-1966 жж.)

8 наурыз - Совет Одағының батыры **Василий Георгиевич Клочковтың** туғанына 110 жыл (1911-1941 жж.)

9 наурыз - актриса, әнші, Қазақстанның халық артисі **Нүкетай Мышбаеваның** туғанына 85 жыл (1936 ж.)

12 наурыз - Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасына 90 жыл (1931 ж.)

14 наурыз - ғалым, ауылшаруашылық ғылымдарының докторы, профессор

Константин Арутюнович Акопянның туғанына 120 жыл (1901-1974 жж.)

16 наурыз - Батыс Қазақстанда «Қазақстан» газетінің алғашқы номерінің шыққанына 110 жыл (1911-1913 жж.)

20 наурыз - А.С.Пушкин атындағы Шығыс Қазақстан облыстық кітапханасына 125 жыл (1896 ж.)

22 наурыз - «Жас Алаш» газетіне 100 жыл (1921 ж.)

25 наурыз - Қазақстанның халық әртісі, күйші-домбырашы **Қаршыға Ахмедиярұлының** туғанына 75 жыл (1946-2010 жж.)

26 наурыз - өлкетанушы, ғалым, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор **Евгений Иванович Коротиннің** туғанына 95 жыл, Орал қаласы (1926 ж.)

30 наурыз - белгілі мемлекет және қоғам қайраткері **Ықсанов Мұстахым Біләлұлының** туғанына 90 жыл, Жәнібек ауданы (1926-1991 жж.)

Наурыз - баспа қызметкерлерінің бейресми кәсіподағының жұмыс жасай бастағанына 115 жыл (1906 ж.)

СӘУІР

1 сәуір – **Х.Есенжанов** атындағы облыстық балалар және жасөспірімдер кітапханасының құрылғанына 60 жыл (1961 ж.)

1 сәуір - филология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (доцент) **Ғабит Қайыржанұлы Хасановтың** туғанына 50 жыл (1971 ж.)

2 сәуір - музыкатанушы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері **Юрий Петрович Аравиннің** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

3 сәуір - жазушы **Бекділдә Алдамжаровтың** туғанына 75 жыл (1946-2012 жж.)

7 сәуір - әлем чемпионы, қазақ даласының батыры **Қажымұқан Мұңайтпасұлының** туғанына 150 жыл (1871 - 1948 жж.)

9 сәуір - ақын, ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор **Теңізбай Рахымжановтың** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

12 сәуір - Орал қаласындағы бастауыш кәсіптік білім беретін №4 кәсіптік-техникалық мектебінің ашылғанына 65 жыл (1956 ж.) қазіргі атауы «Орал

қаласының №4 жалпы орта білім беру мектебі» КММ

12 сәуір - Байқоңыр ғарыш айлағынан басқарылатын кеменің алғашқы ұшқан күніне 60 жыл (1961 ж.)

12 сәуір - Ақын, ұстаз, діни қайраткер Ғұмар (Омар) Қараштың өмірден озғанына **100 жыл** (1921 ж.)

14 сәуір - журналист, жазушы, Ұлы Отан соғысының ардагері **Василий Ефимович Скоробогатовтың** туғанына 100 жыл (1921 ж.)

15 сәуір - кинооператор, Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері **Асхат Тазетдинұлы Ашраповтың** туғанына 90 жыл (1931-2008 жж.)

15 сәуір - ақын, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері **Шөмішбай Нағашыбайұлы Сариевтің** туғанына 75 жыл (1946 -2021 жж.)

19 сәуір - нейроморфолог, медицина ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі **Алшынбай Рақышұлы Рақышевтың** туғанына 90 жыл (1931-2020 жж.)

22 сәуір - мүсінші, Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері **Исаак Яковлевич Иткиндтің** туғанына 150 жыл (1871-1969 жж.)

24 сәуір - «Хаймат» неміс диаспорасының» мәдени-ағарту қоғамының құрылғанына 30 жыл (1991 ж.)

25 сәуір - ақын **Күләш Ахметованың** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

25 сәуір - Қазақстанның халық жазушысы **Қабдеш Жұмаділовтің** туғанына 85 жыл (1936 -2021жж.)

26 сәуір – татар ақыны **Ғабдолла Тоқайдың** туғанына 125 жыл (1886-1913 жж.)

29 сәуір - ғалым, композитор, дирижер, Қазақстанның халық артисі, өнертану ғылымдарының докторы, профессор, академик **Ахмет Қуанұлы Жұбановтың** туғанына 115 жыл (1906 – 1968 жж.)

30 сәуір - жазушы, сыншы, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері **Сұлтан Шәріпұлы Оразалиновтің** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

30 сәуір - Орал қаласында солдаттар аналарының комитеті құрылғанына 30 жыл (1991 ж.)

Сәуір - Исатай Тайманов бастаған қазақ шаруалар көтерілісіне 185 жыл

МАМЫР

1 мамыр - қазақ тілін оқыту әдістемесін қалыптастыруға елеулі үлес қосқан ғалым **Сейіл Сарықұлұлы Жиенбаевтың** туғанына 125 жыл (1896 - 1945 жж.)

5 мамыр - актер, Қазақстанның халық артисі **Серәлі Қожамқұловтың** туғанына 125 жыл (1896 - 1979 жж.)

6 мамыр - қазақ халқының қол өнерінің шебері **Хадиша Жарасқызы Бекмұхамедованың** туғанына 115 жыл, Бөкей орда ауданы (1891-1978 жж.)

14 мамыр - актер, Қазақстанның халық артисі **Нұржұман Байжұманұлы Ықтымбаевтың** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

15 мамыр - актер, педагог, профессор Қазақ КСР және КСРО халық артисі **Ыдырыс Ноғайбаевтың** туғанына 90 жыл (1931-1989 жж.)

15 мамыр - ақын **Исраил Сапарбайдың** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

18 мамыр - ақын, қоғам қайраткері, Қазақстанның халық жазушысы, **Олжас Омарұлы Сүлейменовтің** туғанына 85 жыл (1936 ж.)

24 мамыр - композитор, педагог, профессор, Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері, алғашқы кәсіпқой қазақ пианисі **Нағим Меңдіғалиевтің** туғанына 100 жыл, Жаңақала ауданы (1921 ж.)

27 мамыр - ақын, фольклортанушы **Зұфар Сейітжанұлының** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

МАУСЫМ

1 маусым - Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясына 75 жыл (1946 ж.)

14 маусым - педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор **Жәлел Сырымұлы Сырымның** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

22 маусым - жазушы, драматург **Софы Қалыбекұлы Сматаевтың** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

22 маусым - ғалым, педагог, биология ғылымдарының докторы, профессор **Есенбай Ағелеуовтың** туғанына 85 жыл (1936-1996 жж.)

22 маусым - Ұлы Отан соғысы басталғанына 80 жыл (1941-1945 жж.)

25 маусым – биология ғылымдарының кандидаты, профессор Анатолий Захарович Петренконың туғанына 85 жыл (1936 -2010 жж.)

26 маусым - ауыл шаруашылық ғылымдарының кандидаты, доцент Бағдагүл Сақтағанқызы Әлжанованың туғанына 60 жыл (1961 ж.)

30 маусым - геолог, профессор, ҚР ҰҒА мүшесі, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым қайраткері Георгий Цараевич Медоевтың туғанына 120 жыл (1901-1991 жж.)

Маусым - Ет комбинатының ашылғанына 115 жыл (1916)

ШІЛДЕ

1 шілде - биология ғылымдарының кандидаты Бибігүл Балғабайқызы Сарсенованың туғанына 55 жыл (1966 ж.)

11 шілде - 1941 жылы Мәскеуді қорғауға қатысқан генерал-майор Иван Васильевич Панфиловтың басқаруымен Панфилов дивизиясының құрылғанына 70 жыл

17 шілде - композитор, педагог, Қазақ КСР халық артисі Латиф Абдулхайұлы Хамидидің туғанына 115 жыл (1906-1983 жж.)

26 шілде - суретші-график, Қазақстанның халық суретшісі Николай Степанович Гаевтың туғанына 100 жыл (1921-2001 жж.)

27 шілде - тарих ғылымдарының кандидаты, доцент Хамида Ихсанқызы Кужабергенованың туғанына 75 жыл (1946 ж.)

27 шілде - қазақтың тұңғыш ғарышкері, техника ғылымдарының докторы, профессор, Кеңес Одағының еңбек сіңірген ұшқыш-сынақшысы, авиация генерал-майоры, Кеңес Одағының Батыры, ҚР Халық Қаһарманы, ҚР ұшқыш-ғарышкері Тоқтар Оңғарбайұлы Әубәкіровтің туғанына 75 жыл (1946 ж.)

30 шілде - әнші, Қазақстанның және КСРО халық артисі Әлібек Мұсаұлы Дінішевтің туғанына 70 жыл (1951 ж.)

30 шілде - Орал қаласында ауыл шаруашылығы мектебінің ашылғанына 30 жас (1991 ж.)

шілде - 1941 жылы Мәскеуді қорғауға қатысқан генерал-майор Иван Васильевич Панфиловтың басшылығымен **Панфилов дивизиясының** құрылғанына 70 жыл

ТАМЫЗ

7 тамыз - филология ғылымдарының кандидаты, профессор **Серікқали Ғабдешұлы Шарабасовтың** туғанына 75 жыл (1946-2016 жж.)

8 тамыз – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент **Балым Ғаббасқызы Искакованың** туғанына 65 жыл (1956 ж.)

12 тамыз - **Исатай** мен **Махамбет** бастаған ұлт-азаттық көтерілісінің басталғанына 185 жыл (1836-1838 жж.)

15 тамыз - жазушы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ жанындағы «Отырар кітапханасы» ғылыми орталығының директоры **Тұрсын Құдакелдіұлы Жұртбайдың** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

25 тамыз - ақын **Марфуга Айтхожинаның** туғанына 85 жыл (1936 ж.)

28 тамыз - мемлекет және қоғамдық-саяси қайраткер, ғалым, этнограф, тарих ғылымдарының докторы **Жәнібек Өзбекәлидің** туғанына 90 жыл (1931-1998 ж.)

29 тамыз - Семей ядролық сынақ полигонының жабылғанына 30 жыл (1991 ж.)

31 тамыз - актриса, Қазақстанның халық артисі **Зәмзәгүл Нүсіпбайқызы Шәріпованың** туғанына 90 жыл (1931 -2018жж.)

ҚЫРКҮЙЕК

1 қыркүйек - Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік мұрағатына 100 жыл (1921 ж.)

11 қыркүйек - «Индустриальная Караганда» (Большевицкая кочегарка) газетіне 90 жыл (1931 ж.)

12 қыркүйек - ақын, сазгер **Тынышбай Рақымның** туғанына 75 жыл (1946 – 1999 жж.)

19 қыркүйек - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент **Роза Набиевна Испулованың** туғанына 65 жыл (1956 ж.)

24 қыркүйек - Қазақстан және Ресей мемлекеттерінің еңбек сіңірген артисі, КСРО мемлекеттік сыйлығының иегері **Наталья Өтеуілқызы Арынбасарованың** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

28 қыркүйек - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент **Түймеш Малгабарқызы Даришеваның** туғанына 60 жыл (1961 ж.)

29 қыркүйек - қазақ радиосына 100 жыл (1921 ж.)

қыркүйек - Орал қаласында алғашқы орыс-қазақ бастауыш мектептерінің ашыла бастағанына 160 жыл (1961 ж.)

ҚАЗАН

2 қазан - **Тоқтар Әубәкіровтің** Қазақстанның алғаш ғарышкер атағына ие болғанына 30 жыл (1991 ж.)

3 қазан - жазушы, Қазақстанның Мемлекеттік сыйлығының иегері **Алдан Зейноллаұлы Смайылдың** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

3 қазан - жазушы **Бақытжан Момышұлының** туғанына 80 жыл (1941-2012 жж.)

6 қазан - суретші-график **Сергей Иванович Калмыковтың** туғанына 130 жыл (1891-1967 жж.)

10 қазан - ақын **Қасым Рақымұлы Аманжоловтың** туғанына 110 жыл (1911-1955 жж.)

11 қазан - жазушы, драматург, аудармашы **Роллан Шәкенұлы Сейсенбаевтың** туғанына 75 жыл (1946 ж.)

18 қазан - алғашқы кәсіподақ конференциясының өткеніне 100 жыл (1921 ж.)

24 қазан - **Ж. Молдағалиев атындағы Батыс Қазақстан облыстық әмбебап ғылыми кітапханасының** ашылғанына 150 жыл (1871 ж.)

27 қазан - экономика ғылымдарының кандидаты **Гүлнар Кенжебайқызы Ахонованың** туғанына 50 жыл (1971 ж.)

ҚАРАША

2 қараша - ағартушы, педагог, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері **Ыбырай Алтынсаринның** туғанына 180 жыл (1841-1889 жж.)

5 қараша - жазушы **Берік Шаханұлының** туғанына 80 жас (1941 ж.)

5 қараша - жазушы, ақын, ғалым, филология ғылымдарының докторы **Тұрсынхан Әбдірахмановтың** туғанына 100 жыл (1921-2003 жж.)

7 қараша - ғалым, химия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым қайраткері **Еділ Ерғожаұлы Ерғожиннің** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

11 қараша - ғалым, қазақ әйелдері арасынан шыққан тұңғыш биология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым қайраткері **Нәйлә Оразғұлқызы Базанованың** туғанына 110 жыл (1911-1993 жж.)

15 қараша - ғалым, биология ғылымдарының докторы, профессор, академик, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым қайраткері **Фазыл Мұхамедғалиевтің** туғанына 110 жыл (1911-1989 жж.)

16 қараша - ғалым, қоғам және мемлекет қайраткері, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі **Манаш Қабашұлы Қозыбаевтың** туғанына 90 жыл (1931-2002 жж.)

16 қараша - 28 гвардияшыл-панфиловшылардың Мәскеу түбіндегі ерлігіне 80 жыл (1941 ж.)

18 қараша - география ғылымдарының кандидаты **Серік Кішбекұлы Рамазановтың** туғанына 65 жыл (1956 ж.)

22 қараша - балет артисі, педагог, Қазақ КСР халық артисі **Александр Владимирович Селезневтің** туғанына 115 жыл (1906-1961 жж.)

23 қараша - филология ғылымдарының кандидаты, доцент **Николай Сергеевич Жигалинның** туғанына 80 жыл (1941 ж.)

24 қараша - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент **Владимир Юрьевич Саловтың** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

26 қараша - өлкетанушы, ғалым, филология ғылымдарының кандидаты, доцент **Ұлдай Рысқалиқызы Иржанованың** туғанына 65 жыл (1956 ж.)

28 қараша - ақын, Қазақстан Республикасының мәдениет қайраткері

Любовь Константиновна Шашкованың туғанына 70 жыл (1951 ж.)

29 қараша - Қазақстанның халық жазушысы **Максим Дмитриевич Зверевтің** туғанына 125 жыл (1896-1996 жж.)

қараша - Батыс Қазақстан жоғары медициналық колледжінің ашылғанына 105 жыл (1916 ж.)

қараша - Орал қаласында табиғатты қорғау қоғамының құрылғанына 55 жыл (1966 ж.)

ЖЕЛТОҚСАН

1 желтоқсан - Қазақстан Республикасының Президенті лауазымына **Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың** сайланғанына 30 жыл (1991 ж.)

1 желтоқсан - қазақ жазушысы, Қазақстанның еңбек сіңірген мәдениет қызметкері **Мәди Хасеновтың** туғанына 75 жыл (1932-1992 ж.)

4 желтоқсан - психология ғылымдарының кандидаты, доцент **Кеңес Айтжанұлы Нұрғалиевтің** туғанына 70 жыл (1951)

10 желтоқсан - Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Қазақстан Президенті қызметін атқарғанына және Республиканың Жоғары Кеңесінің VII сессиясының **Қазақ КСР Қазақстан Республикасы етіп өзгертуі** туралы шешімінің қабылданғанына 30 жыл (1991 ж.)

16 желтоқсан - Желтоқсан оқиғасына 35 жыл (1986 ж.)

16 желтоқсан - Қазақстанның тәуелсіздік күніне 30 жыл (1991 ж.)

19 желтоқсан - фольклоршы, этнограф **Әбубәкір Ахметжанұлы Диваевтың** туғанына 165 жыл (1856-1932 жж.)

22 желтоқсан - техника ғылымдарының докторы, профессор **Ермек Сәтбайұлы Айтиалиевтың** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

22 желтоқсан - экономика ғылымдарының докторы, доцент **Алла Ислямқызы Гиззатованың** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

22 желтоқсан – техника ғылымдардарының кандидаты **Исатай Өтегенұлы Өтегеновтың** туғанына 70 жыл (1951 ж.)

23 желтоқсан - ақын, Қазақстанның еңбек сіңірген мәдениет қызметкері **Есет Әукебаевтың** туғанына 100 жыл (1921-2008 жж.)

25 желтоқсан - ғалым, техника ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым қайраткері **Әбікен Бектұровтың** туғанына 120 жыл (1901-1985 жж.)

30 желтоқсан - жазушы, драматург, Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығының иегері **Николай Иванович Ановтың** туғанына 130 жыл (1891-1980 жж.)

30 желтоқсан - «Қарашығанақ» еңбек ұжымының апталық газеті «**Панорама Карачаганака**» газетінің шыға бастағанына 30 жыл (1991)

АЙЫ МЕН КҮНІ БЕЛГІСІЗ ТАРИХИ ОҚИҒАЛАР

Ежелгі түрік ақыны, ғалым, Жошы Ұлысы дәуірі әдебиетінің көрнекті қайраткері **Саиф Сарайдың** туғанына **700 жыл** (1321-1396 жж.)

Орта Азия мемлекетінің қайраткері, қолбасшы, **Әмір Темірдің** (Темірлан) туғанына **685 жыл** (1336-1405 жж.)

Батыр **Қабанбай Қожақұлұлының** туғанына **330 жыл** (1691-1770 жж.)

Қазақ батыры, қолбасшы **Жалантөс Бағадыр Сейітқұлұлының** туғанына **445 жыл** (1576-1656 жж.)

Үмбетей жыраудың туғанына **305 жыл** (1706-1778 жж.)

Қазақ жерлерінің нығайып бірігуі үшін күрескен, беделді мемлекет қайраткерінің бірі **Абылай ханның** туғанына **310 жыл** (1711-1781 жж.)

Батыр **Сартай Байжанұлының** туғанына **310 жыл** (1711-1785 жж.)

Қазақстанның Ресейге қосылуына 290 жыл (1731-1867 жж.)

Михайло-Архангел соборы салынғанына **280 жыл** (1741 ж.)

Кіші жүзден шыққан би, шешен **Сары би Шоңғараұлының** туғанына **260 жыл** (1761-1838)

Батыр, ұлт-азаттық шаруалар көтерілісінің басшысы **Исатай**

Тайманұлының туғанына **230 жыл** (1791-1838 жж.)

Бөкей ордасының соңғы ханы **Жәңгірдің** туғанына **220 жыл** (1801-1845 жж.)

Бөкей хандығының құрылғанына **220 жыл** (1801 ж.)

Батыр, би **Шәңкі Мендікеұлының** туғанына **210 жыл** (1811-1884/90 жж.)

Жайық пен Еділ өзендерінің аралығындағы **кеңістікте Бөкей хандығының еркін көшіп қонуына рұқсат** еткен Александр I бұйрық хатына қол қойғанына **200 жыл** (1821 ж.)

Бөкей орда ауданы, **Орда ауылының** іргегасы қаланғанына **195 жыл** (1926 ж.)

Қазақ ақыны **Нұрым Шыршығұлұлының** туғанына **190 жыл** (1831-1908 жж.)

Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану мұражайының құрылғанына **185 жыл** (1836 ж.)

Исатай Тайманұлы мен Махамбет Өтемісұлының басқаруымен болған Жәңгір хан мен Ресей саясатына қарсы ұлт-азаттық көтеріліске **185 жыл** (1836-1838 жж.)

Жәңгір ханның ұйымдастыруымен **Бөкей жоғары - бастауыш училищесінің** құрылғанына **180 жыл** (1841 ж.)

Қазақтардың **Жанқожа Нұрмұхамедұлының** басшылығымен отарлық езгіге қарсы ұлт-азаттық көтерілісіне **165 жыл** (1856 ж.)

Қазақтың халық ақыны **Әріп (Мұхамедғәріп) Тәніпбергенұлының** туғанына **165 жыл** (1856-1924 жж.)

Саяси қайраткер, өлкетанушы, ихтиолог - профессор **Николай Андреевич Бородиннің** туғанына **160 жыл** (1861-1934 жж.)

Ақын, ағартушы, Абайдың шәкірті **Көкбай Жанатайұлының** туғанына **160 жыл** (1861-1925 жж.)

Ақын, әнші-күйші, актер **Берікбол Көпенұлының (Ағашаяқ)** туғанына **160 жыл** (1861-1932 жж.)

Көрнекті қазақ ғалымы және қоғам қайраткері, публицист, аудармашы

Әлихан Бөкейхановтың туғанына 155 жыл (1866-1937 жж.)

Тарихшы, этнограф, публицист, ақын, Орал жазушысы **Ахиллес Бонифантьевич Карповтың туғанына 155 жыл (1866-1911 жж.)**

Орал қаласында мемлекеттік банктің бөлімшесінің ашылғанына **145 жыл (1876 ж.)**

Әнші, сазгер **Әубәкір Ақылбайұлына 140 жыл (1881-1934 жж.)**

Батыс Қазақстан өңірін, тарихын, мәдениеті мен этнографиясын зерттеген этнограф, фольклортанушы **Александр Ефимович Алекторовтың туғанына 140 жыл (1881-1918 жж.)**

Жазушы, ақын, драматург **Мәжит Боранбайұлы Дәулетбаевтың туғанына 125 жыл (1896-1938 жж.)**

Ақын **Таубай Кирабаевтың туғанына 125 жыл (1896-1967 жж.)**

Мемлекет және қоғам қайраткері, публицист **Абдолла Абдурахманұлы Асылбековке 125 жыл (1896-1937 жж.)**

«Бөкей ордасы мектеп альбомдары» кітабының шыққанына **125 жыл (1896 ж.)**

Карев үйінің салынғанына **120 жыл (1901 ж.)**

Жазушы **Сейділдә Төлешовтің туғанына 115 жыл (1906-1955 жж.)**

Ақын **Рахметолла Тоқтарбаевтың туғанына 115 жыл (1906-1955 жж.)**

Ғалым, әдебиеттанушы **Есмағамбет Исмаиловтың туғанына 110 жыл (1911-1966 жж.)**

«Еңбекші қазақ» газетінің шыққанына **100 жыл (1921 ж.)**

Орал қаласында автокөлік өндірістік бірлестігінің құрылғанына **100 жыл (1921 ж.)**

Орал қаласында почтамп мекемесінің жұмыс жасай бастағанына **100 жыл (1921 ж.)**

Орал қаласында азаматтық хал актілерін жазбалары бөлімінің **АХАЖ (ЗАГС) құрылғанына 100 жыл (1921 ж.)**

Ақсай қаласының іргетасы қаланғанына 85 жыл (1936 ж.)

Орал авиаспорт клубының құрылғанына 85 жыл (1936 ж.)

«Ивушка»-туберкулез кеселіне шалдыққан балаларды емдеуге арналған санаторийдің ашылғанына 85 жыл (1936 ж.)

Жәнібек ауданының кітапханасының ашылғанына 85 жыл (1936 ж.)

Азамат соғысының батыры В.И. Чапаевтың құрметіне Чапаев ауылында Чапаев Мемориалдық мұражайының ашылғанына 80 жыл (1941 ж.)

Ш. Айманов атындағы «Қазақфильм» АҚ 80 жыл (1941 ж.)

«Орал авто жөндеу зауыты» АҚ құрылғанына 80 жыл (1941 ж.)

Орал «Зенит» зауыты ААҚ-ның құрылғанына 80 жыл (1941 ж.)

Біріккен Ұлттар Ұйымының білім, ғылым және мәдениет ұйымы - ЮНЕСКО-ның құрылғанына 75 жыл (1946 ж.)

Тарихшы В.Ф. Шахматовтың «Бөкей ордасы және Исатай Тайманұлының көтерілісі» атты монографиясының жарық көргеніне 75 жыл (1946 ж.)

Біріккен Ұлттар Ұйымының балалар қоры ЮНИСЕФ-ке 75 жыл (1946 ж.)

Халықаралық Андерсен сыйлығы («Андерсеннің алтын медаліне») 60 жыл (1956 ж.)

Ю.А.Гагариннің ғарышқа ұшқанына 60 жыл (1961 ж.)

А. Иманов атындағы №12 кәсіптік лицейінің ашылғанына 50 жыл (1971 ж.) қазіргі атауы БҚО ӘББ «А.Иманов атындағы жол-көлік колледжі» МКҚК

Орал қаласындағы №3 кәсіптік-техникалық мектебінің ашылғанына 45 жыл (1976 ж.) қазіргі атауы «Жоғары Техникалық Мектебі»

Орал қаласындағы облыстық ғылыми-техникалық кітапханасының ашылғанына 45 жыл (1976 ж.)

Орал қаласындағы қалалық туристер клубының ашылғанына 40 жыл (1981 ж.)

Чернобыль АЭС-індегі апаты болғанына 35 жыл (1986 ж.)

«Вайнах» - шешен-ингуш мәдени-ағарту қоғамының құрылғанына 30 жыл

(1991 ж.)

«Ақ әжелер әуені» (Жаңақала ауданы) әжелер ансамблінің құрылғанына 30 жыл (1991 ж.)

Орал қаласында **коммерциялық-кәсіптік мектептің** ашылғанына **30 жыл (1991 ж.)**

Орал қаласындағы **С. Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін орта мектеп негізінде мектеп-лицейінің** ашылғанына **30 жыл (1991 ж.)**

Орал қаласында **балалар мен жасөспірімдердің велосипед спорты мектебінің** ашылғанына **20 жыл (2001 ж.)**

«Уральская неделя» апталық қоғамдық газетінің шыға бастағанына **20 жыл (2001 ж.)**

ҚАЗАҚ ЖАЗУШЫЛАРДЫҢ МЕРЕТОЙ КІТАПТАРЫ

- 40 жыл Әбіш Кекілбаев «Үркер» роман (1981)
- 40 жыл Дихан Әбілев «Сұлтанмахмұт» поэма (1981)
- 50 жыл Ілияс Есенберлин «Алмас қылыш» роман (1971)
- 50 жыл Мұхтар Әуезов «Абай жолы» роман (1971)
- 60 жыл Асқар Тоқмағамбетов «Әке мен бала» (1961)
- 60 жыл Әди Шарипов «Партизан қызы» повесть (1961)
- 60 жыл Жұбан Молдағалиев «Жесір тағдыры» поэма (1961)
- 60 жыл Мұхтар Әуезов «Өскен өркен» роман (1961)
- 60 жыл Ғабит Мүсірепов «Оянған өлке» повесть (1961)
- 60 жыл Әбдіжамал Нұрпейісов «Қан мен тер» трилогия (1961)
- 60 жыл Олжас Сүлейменов «Аргамәки», «Земля, поклонись человеку» (1961)
- 70 жыл Әбділда Тажибаев «Сүйген жүректер» өлеңдер (1951)
- 70 жыл Қалқаман Әбдіқадыров «Қажымұқан» повесть (1951)
- 80 жыл Ғабиден Мұстафин «Өмір не өлім» роман (1941)
- 80 жыл Ғабит Мүсірепов «Ақан сері – Ақтоты» поэма (1941)
- 80 жыл Иса Байзақов «Кавказ» поэма (1941)
- 80 жыл Жамбыл Жабаев «Ленинградтық өренім» жыр (1941)
- 80 жыл Сәбит Мұқанов «Балуан Шолақ» повесть (1941)
- 80 жыл Ғабдол Сланов «Дөн асқан» роман (1941)
- 85 жыл Ілияс Жансүгіров «Құлагер» поэма (1936)
- 90 жыл Ілияс Жансүгіров «Кек» пьеса (1931)

90 жыл Сәбит Мұқанов «Адасқандар» роман (1931)

90 жыл Тайыр Жароқов «Миллион толқын» өлең (1931)

100 жыл Мұхтар Әуезов «Қорғансыздың күні» повесть (1921)

100 жыл Бейімбет Майлин «Қашқын келіншек», «Зайкүл» поэмалар (1921)

110 жыл Ахмет Байтұрсынов «Маса» өлеңдер (1911)

360 жыл Бахадурхан Абу-ль-гази «Оғыз-Наме» дастан (1661)

755 жыл Махмұд Қашқари «Түркі тілдері сөздігі» (1266)

МЕРЕЙТОЙЛЫҚ КҮНДЕРГЕ ҚЫСҚАША ӨМІРБАЯНДЫҚ АНЫҚТАМА

Мұстахым Біләлұлы Ықсанов
көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері
(1926-1991)

Батыс Қазақстан облысының Жәнібек ауданында дүниеге келген М.Б.Ықсанов Алматы теміржол техникумын, Қазақ ауыл шаруашылығы институтының гидротехникалық факультетін бітіргеннен кейін Алматы қаласында Фрунзе аудандық комсомол комитетінің хатшысы, Жетісай құрылыс басқармасының прорабы, өндірістік-техникалық бөлімінің бастығы, бас инженері, басқарма бастығы болды. 1958-1961 жылдары Қазақтың Бетпақдала ирригация құрылысы тресінің бастығы, 1961-1962 жылдары Оңтүстік Қазақстан облысы Ильичев аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы, өлкелік су шаруашылығы басқармасының бастығы, 1963-1971 жылдары Қызылорда, Жамбыл облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы, Қазақ КСР Министрлер кеңесі төрағасының орынбасары болса, 1971-1975 жылдары Қазақстан Компартиясы орталық комитетінің хатшысы қызметін атқарды.

1975-1986 жылдары, яғни он бір жыл бойы Батыс Қазақстан облысына басшылық етті. М.Ықсанов атындағы қоғамдық қордың төрағасы Асқар Атаевтың айтуынша, Мұстахым Біләлұлы билік басына келгеннен соң, облыс орталығының келбеті 11 жылдың ішінде адам танымастай өзгерді. Ең әуелі Оралды көркейту және оның сәулетін арттыру мақсатында жобалау институттары құрылды. Кейін облыс орталығында 10 құрылыс тресі бірінен соң бірі жасақталып, олар іске «жегілді». Нәтижесінде жылдар жылжыған сайын жаңа теміржол бекеті, әуежай, әмбебап дүкен, баспасөз үйі және басқа да сәнді де сәулетті ғимараттар пайдалануға беріліп, көпшілік қажетіне жаратылды. Сондай-ақ 12-14 қабатты зәулім тұрғын үйлер салынды. Бұдан басқа Орал қаласының сыртынан Ресейдің Самара және Сарытау қалаларына

тіке шығатын айналма көлік жолдары салынып, ол әлі күнге дейін толық қуатында пайдаланылуда. Облыс аудандары да дамудың даңғыл жолына түсті. Әсіресе, өңірде егін және мал шаруашылығымен қатар, аса тиімді суландыру жүйелері салынып, экономиканың алға басуына көп септігін тигізді. Аудан мен шаруашылық орталығын айтпағанның өзінде, шағын бөлімшелерде де тұрғын үй жаппай салынды. Әрі ауылдарда үлгі жобадағы мал қоралары мен жем-шөп цехтарының да іске қосылуы өзінің экономикалық тиімділігін танытты.

Руханият пен мәдениет саласы да сол кездегі өңір басшысының назарынан тыс қалған жоқ. Оның тікелей нұсқауымен «Ақжайық» ән-би ансамблі құрылып, ол еліміз былай тұрсын, тіпті сонау Норвегияда өнер көрсетті. Оралға қазақтың өнер қайраткерлері Ермек Серкебаев, Нұрғиса Тілендиев, Әсет Бейсеуов және басқа өнер жампоздары жиі ат басын бұрып, тұрғындарды ән мен күйдің әуеніне бөледі. Жұбан, Ғабит сынды атақты жазушылардың Жайық өңіріне келуінде де М.Ықсановтың сан салалы қайраткерлігінің септігі бар. М. Ықсановтың ерекше қасиетінің бірі - адамды дер кезінде дөп танып, оны бағалай алуы және қоғамдық іске жұмылдыра білуі. Оның кадр тәрбиесіне, әсіресе, жастарды баулуға қамқорлығы айрықша еді. Мүсекеңнің «шекпенінен шыққан» Дәржан Иманғалиев, Әлібек Сәтбаев, Сатыбалды Ахметов, Роза Көжекова және басқа кезінде басшы болған жандардың есімдері бүгінде өңірге танымал.

М.Ықсанов еліміздің өзге өңірлерінде де жемісті еңбек етіп, ел сүйіспеншілігіне бөлене білді. Соның бір дәлелі - Қызылорда облысының әкімі Қырымбек Көшербаевтың қолдауымен бұдан екі жыл бұрын Қызылорда қаласында М.Ықсановқа арналған ескерткіш ашылды.

М.Ықсанов атындағы қоғамдық қор 2005 жылы мамырда құрылды. Содан бері атқарылған іс аз емес. Алдымен облыс орталығындағы еңселі көшенің бірі М.Ықсановтың атын иеленді. Сонымен қатар қайраткердің кіндік қаны тамған Жәнібек ауданының орталығы мен Ақсай қаласында да игі шаралар жүзеге асты. Жәнібек ауданындағы Жақсыбай ауылындағы орта мектеп М.Ықсановтың атында. 2008 жылы шілдеде облыстық мәслихаттың шешімімен М.Ықсановқа «Батыс Қазақстан облысының құрметті азаматы» атағы берілді.

«Бұдан басқа Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінің басшылығы біздің ұсынысымыз бойынша құрылыс мамандығын меңгеруші үздік студентке М.Ықсанов атындағы шәкіртақы тағайындауға келісімін берсе, өңірдегі Киров атындағы су қоймасына көрнекті тұлғаның атын беру мәселесі қаралуда. Ендігі мақсат - оның тоқсан жылдық тойына арнап, биыл біраз шараны іске асыру. Мәселен, Жәнібек ауданының орталығында кеудемүсін орнату, мерейтойлық өңірге тағар белгі, буклет шығару, спорттық жарыстар және басқасын рет-ретімен ұйымдастырып, өткізбекпіз», деді А.Атаев.

Есенбай Ағелеуов
ғалым, педагог, биология ғылымдарының докторы, профессор
(22.6.1936 - 9.11.1996)

Есенбай Ағелеуов (22.6.1936, Атырау облысы, Махамбет ауданы, Махамбет ауылы - 9.11.1996, Алматы) - ғалым, педагог, биология ғылымдарының докторы (1984), профессор (1985).

- Орал педагогикалық институтының жаратылыстану-география факультін (1959), аспирантурасын (1965) бітірген.
- 1959-62 жылы Орал облысы комсомол комитетінің қызметкері, хатшысы болды.
- 1965-79 жылы Орал педагогикалық институтының жаратылыстану-географиялық факультінде оқытушы, аға оқытушы, деканның орынбасары, декан, ал 1979-85 ж осы институттың ректоры болып қызмет атқарды.
- 1985 жылдан әмірінің соңына дейін ҚазПИ-дің (қазіргі Алматы мемлекеттік университеті) ботаника кафедраның меңгерушісі болды.

Ағелеуов - шалғынтану мен өсімдіктану, жалпы геоботаника саласында танымал маман ретінде Қазақстан ботаника ғылымының дамуына елеулі үлес қосты. Негізгі ғылыми еңбектері Батыс Қазақстанның флорасы мен шабындықтарын зерттеуге арналған. Ол - жалпы саны 120 ғылыми еңбектің авторы, 4 монография және 2 оқулық жазған.

ӘДЕБИЕТ:

Батыс Қазақстан облысы: Энциклопедия. - Алматы: «Арыс» баспасы, 2002.

Дина Кенжеқызы Нұрпейісова
Қазақтың әйгілі күйші композиторы, Қазақстанның халық әртісі
(01.01.1861-31.01.1955)

Төлеңгіт руынан шыққан. Халық өнерпаздарының 1937 жылы өткен республикалық байқауына қатысып 75 жасында халық аспаптарын тартатын өнерпаздардың Мәскеуде өткен Бүкілодақтық бірінші байқауында, одан кейін 1944 жылы 83 жасында Орта Азияның бес республикасынан өнерпаздар қатысқан Ташкенттегі он күндікте Дина тағы да жүлделі орындарды жеңіп алады.

Дина ата-ана шаңырағында бұлаңдап өскен жас кезінің өзінде ақ Дәулеткерей, Мүсірәлі, Әлікей, Түркеш, Ұзақ, Есжан, Байжұма, Баламайсаң сияқты күйшілердің күйін нәшіне келтіре тартып, төңірегі «домбырашы қыз» деп атаған. Қаршадай қыздың даңқын естіп, әйгілі Құрманғазы арнайы іздеп келген. Ол Динаның домбыра тартысына сүйсініп, болашағынан үлкен үміт күтіп, батасын берген. Осыдан кейін Динадан көз жазбай, үнемі айналып соғып, додалы күй айтыстарына ертіп барып, домбыра тартудың терең сырларын үйретеді. Дина тоғыз жасынан бастап он тоғыз жасына дейін, қашан ұзатылғанша Құрманғазының баулуында болады. Құрманғазыдай дәулескер күйшінің ұстаз болуы Динаның ғана бақытты болып қойған жоқ, исі қазақтың күй өнерінің бақыты болды.

Дина 1880 жылы Беріш ішіндегі Бесқасқа руынан шыққан Тұрманұлы Қанас деген жігітке тұрмысқа шығады. Қанас пен Динадан Нұрпейіс атты бір ұл туған. Алайда, алғашқы перзенті дүниеге келген соң Қанас көп кешікпей қайтыс болады. Дина ата салтымен қайын інісі Шәпекке қосылады. Күйеуінің атын атамайтын дәстүр бойынша Дина күйеуі Шәпекті «Жәпек» деп атайтын болған. Кейбір деректерде «Жәпек» деп жазылуы содан. Динаның алғашқы күйеуінен көрген перзенті Нұрпейіс 14 жасында қайтыс болады. Кейін ел

ішінде санақ па, сайлау ма, әйтеуір бір тізім алу атай алмаған Дина фамилиясының орнына қайтыс болған тұңғышы Нұрпейістің есімін атаған. Міне, Динаның Нұрпейіс келіні атануының сыры осында. Жәпек пен Дина бақытты ғұмыр кешіп, берекелі жанұя құрған.

Шығармалары: Динаның әсем сазды аяулы күйлері осынау жар қызығын көріп, бала бақытына мейірленген жылдарда туған. Ұзатыларда әкесінің еншің деп мінгізген қарақасқа атына арнап шығарған «Қарақасқа» ат» күйі, өзі пір тұтатын күйшілері Дәулеткерей мен Түркешке еліктеп шығарған «Бұлбұл», «Жігер», «Байжұма» сияқты күйлері, ақылды да айбарлы, сұлу да сырбаз абысынан арналған «Кербез» күйі, үлкен ұлы Жұрымбай 1916 жылғы «Июнь жарлығы» бойынша әскерге шақырылғанда тартқан «Он алтыншы жыл» («Набор») күйі, қадірлес замандастарына сүйсінуден туған «Қосалқа» күйі, балдай тәтті, бауыр етіндей жақын баласы Қоңырға арнаған «Әсем қоңыр» күйі, міне, бұлар Динаның өзіндік қолтаңбасын айқын танытатын біртуар күйлер. Бұл күйлері арқылы Дина қазақ күйлерінің өрісін ұзартып, өресін биіктетумен бірге, өзі де ұлы күйшілермен терезесін теңестірді.

Дина Кеңес заманында да өзінің арман аңсарын, үміт тілегін халқының жолына бағыштап өтті. Жасының ұлғайғанына қарамастан Қазақстанның 20 жылдығына орай «Тойбастар», Отан соғысы жылдарында «Ана бұйрығы», «Жеңіс» сияқты күйлер шығарды. Рас, қоғамның репрессиялық қаталдығы туыдрған жағымсыз саясат пен желбуаз идеология Динаның бұла дарынын қақпайлап бақты. Оны төлтума арқасынан (шабытынан) айырып, әсіре ұраншылдықтың қолжаулығы етпек болды. Ол шығарған күйлерге «Еңбек ері», «Сауыншы», «Сталин», «Делегат», «Көкөніс» деп ат қойып, алаулатып жалаулатып, ресми салтанаттардың ұран күйіне айналдырды.

ӘДЕБИЕТ:

1. Батыс Қазақстан облысы. Энциклопедия. - Алматы: «Арыс» баспасы, 2002
2. Тарихи тұлғалар. Танымдық - көпшілік басылым. Мектеп жасындағы оқушылар мен көпшілікке арналған / Құраст.: Б. Тоғысбаев, А. Сужикова. – Алматы: Алматыкітап баспасы
3. Қазақ мәдениеті: Энциклопедиялық анықтамалық. - Алматы: Аруна Ltd.

Талғат Амангелдіұлы Мұсабаев
Совет және Ресей ғарышкері, Ресей Федерациясының Батыры,
Қазақстанның Халық Батыры, Қазақстан Республикасы авиациясының
генерал- лейтенанты, техника ғылымдарының докторы
(07.01.1951)

Талғат Амангелдіұлы Мұсабаев 1951 жылы 7 қаңтарда Алматы облысында Жамбыл ауданы, Қарғалы ауылында, дүниеге келген. Совет және Ресей ғарышкері, Ресей Федерациясының Батыры, Қазақстанның Халық Батыры, Қазақстан Республикасы авиациясының генерал- лейтенанты, техника ғылымдарының докторы. (2007-2016) ҚР Ұлттық ғарыш агентствоның төрағасы Қазақстанның 2 ғарышкері, КСРО/Ресейдің 79 ғарышкері, әлемнің 309 ғарышкері болып табылады. 1968ж. № 58 Алматы орта мектебін бітірген. 1974 жылы Ленин комсомолы атындағы Рига азаматтық авиация инженерлері институтын \"Радио- электрондық жабдықтар\" мамандығы бойынша бітірді. 1989 ж. диспетчерлік және инженер - техник құрамын дайындау Ульянов орталығын бітірді. 1990 жылдары Боралдай біріккен авиаотрядында екінші ұшқыш, Ан-2 ұшағының командирі. 1991 жылы 6 наурызда КСРО Қорғаныс министрінің бұйрығымен міндетті әскери қызметке шақырылып, Ғарышкерлер жасағының 4 тобының ғарышкер-зерттеуші кандидат ретінде қабылданды. 1999 жылдан бастап топ командирі, нұсқаушы-ғарышкер-сынаушы. Ғарышта болған уақыты 341 күн 9 сағ 48 мин 2007 Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Аэроғарыш комитетінің төрағасы болып тағайындалды. 2007 ж. ҚР Президентінің Жарлығымен құрылған Қазақстан Республикасы Ұлттық ғарыш агенттігін басқарды. \"Байқоңыр\" кешені жөніндегі Кіші комиссияның Қазақстан мен Ресей арасындағы ынтымақтастық жөніндегі үкіметаралық комиссиясының төрағасы. 2014 ж. тамыздың 13-інен Үкімет басшысының азаматтық авиация және ғарыш қызметі мәселелері жөніндегі штаттан тыс кеңесшісі.

2014 ж. тамыздың 21-інен Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Аэроғарыш комитетінің төрағасы. Ресей Федерациясының Батыры (1994) Қазақстанның Халық Қаһарманы (1995).

ӘДЕБИЕТ:

1. В космосе Талғат Мұсабаев / Г. Кононов // Астана. - 2004. - №3. - 32-33.
2. Ғарыш-келешектің жолы / Халық қаһарманы, ғарышкер Талғат Мұсабаевпен сұхбат / Т. Мұсабаев // Егемен Қазақстан. - 2008. - 12 сәуір
3. Звонок...с орбиты: Талғат Мұсабаев / А. Донских // Казахстанская правда. - 2004. - 14 августа
4. Қабиқызы С. Талғат Мұсабаев: ғұмырнамалық деректі хикаят / С. Қабиқызы. - Алматы: Қазақстан, 2010. - 237 (3) б.
5. Қазақстан Республикасында кімнің кім екені. - 2011. - Екі томдық анықтамалық. - Алматы, 2011

Абылай хан Қазақ хандығының 18-ші ханы

Абылай хан, Әбілмансұр (1711-1781) - қазақ ханы, ұлы мемлекет қайраткері, қолбасшы және дипломат. Арғы тегі Жошы хан, бергі бабалары Қазақ даласының негізін салған Әз-Жәнібек, одан соң Еңсегей бойлы Ер Есім хан, Салқам Жәңгір хан. Абылай - Жәңгір ханның бесінші ұрпағы.

Жәңгір қайтыс болып таққа Тәуке отырғанда, Уәлибақы хандыққа өкпелеп, Үргенішті билеген нағашы атасы Қайып ханның қолына барады. Уәлибақының баласы Абылай жекпе-жекке шыққанда жауы шақ келмейтін батыр болып, Қанішер Абылай атаныпты. Осы Абылайдан Көркем Уәли туады. Оның баласы Әбілмансұр (кейін қазаққа хан болып Абылай атанған) «ақтабан шұбырынды» жылдарында жетім қалып, үйсін Төле бидің қолына келеді. Аш-жалаңаштықтан жүдеген өңіне, өсіп кеткен шашына қарап Төле би оған «Сабалақ» деп ат қойып, түйесін бақтырады. Әбілмәмбет төренің жылқысын да бағады. Бұл, Шоқан Уәлихановтың айтуына сүйенсек, Абылайдың 13 жасар кезі болса керек (онда Абылайдың 1710 жылы туған деуге негіз бар).

Төле бидің тәлім-тәрбиесінде болуы Абылайға зор ықпал жасады. Қазақ даласының даналығын бойына жинаған баба ақылы мен парасатына, ел билеу қабілетін, анталаған жауға қарсы қазақ халқы басы біріксе ғана тойтарыс бере алатынын жас баланың санасына ұялата білген. Оған қоса бала кезінен көрген жұпыны тіршілік, өмірлік тәжірибе Абылайдың ел өміріне ерте араласуына себепші болды. Бұқар, Үмбетей жыраулардың т.б. ауыз әдебиетінің ірі өкілдерінің мәліметтеріне қарағанда, Абылай 20 жасында қан майданда ерлігімен танылған. Бұқардың Абылайға «Сен жиырма жасқа жеткен соң, Алтын тұғыр үстінде Ақ сұңқар құстай түледің» деуі осының дәлелі. Қай жылы туса да, 1730-1733 жылдары аралығында болған бір ұрыста бұрын белгісіз жас жігіт Әбілмансұр жекпе-жекке шығып, қалмақтың бас

батыры, қоңтажы Қалдан Сереннің жақын туысы (кейбір деректерде: күйеу баласы) Шарышты өлтіреді.

Үлкен әкесінің аруағын шақырып, жауға Абылайлап ат қойған Әбілмансұр жеңісті ұрыстан соң, Орта жүздің сұлтаны деп танылып, қазақ даласындағы ең беделді әміршілердің біріне айналды. Бұдан соңғы жерде Әбілмансұр есімі ұмытылып, Абылай атанды.

Абылайдың 20 жасы қай жылға сәйкес келуіне байланысты, қай шайқасқа қатысқаны туралы болжам айтуға болады. Бұл, әрине Абылай қатысқан алғашқы соғыс емес. Ел әңгімелері, тарихи жырлар Сабалақ әуелде Бөгенбай жасақтарының құрамында жорық-жортуылдарға қатысқанын айғақтайды. Аңырақай шайқасына қатыспады дегеннің өзінде де, Абылайдың 1730-1733 жылдары болған бір ірі шайқасқа қатысқаны дау тудырмайды. Тарихи деректерден Орта жүз жасақтары мен жоңғарлардың арасында 1930-1931 жылдары бірнеше үлкен ұрыс болғаны белгілі. 1732 жылы жоңғардың 7 мыңнан астам әскері Орта жүздің шығыс шетіндегі ауылдарына шабуыл жасап, тегеурінді тойтарысқа тап болады. Абылайды 20 жасы 1733 жылға сәйкес келсе, дәл сол жылы қазақ пен қалмақ арасында үлкен майдан болғаны қытай деректерінде атап көрсетілген. Абылайдың әскери қайраткерлігі, қолбасшылық қабілеті 1730-1740 жылдардағы шайқастарда ерекше көрінді. Осындай жан алысып жан беріскен соғыстардың бірін Бұқар жырау «Қалданменен ұрысып, жеті күндей сүрісіп...» деп суреттейді. Ол соғысқа Абылайдың қанды көйлек жолдастары Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Шақшақ Жәнібек, Қарақалпақ Қылышбек, Шапырашты Наурызбай, т.б. қазақтың белгілі батырлары тізе қоса қатысады. Бұл да Абылайдың жауға қарсы қазақ халқының басын біріктіре білгендігінің дәлелі болып табылады. Бірте-бірте ұлыстағы бар өкім Өз-Тәуке ханның немересі Әбілмәмбет ханнан өтіп, Абылайдың қолына көшеді. Абылайдың ерлігі мен ақыл-парасатына бас ұрған Әбілмәмбет ақылшы аға болып, кеңесші хан дәрежесімен шектеледі.

18 ғасырдың 30-шы жылдарының аяғында Абылай есімі бізге белгілі құжаттарда Әбілмәмбет ханмен қатар аталады. Орыс тарихшысы А.Левшин: «1739 жылы Орта жүзде Сәмеке (Орта жүздің батысындағы аз санды руларды биледі) ханның орнына хан сайлаудан бұрын Әбілмәмбет пен Абылай екеуі бірдей хандық билік жүргізген» - деп жазды. Шоқан Уалиханов та осы пікірді қолдайды.

1738-1741 жылдары Абылай хан бастаған қазақ қолы жоңғар басқыншыларына бірнеше мәрте соққы берді. 1742 жылы Абылай хан тұтқиылдан шабуыл жасаған жоңғарлардың қолына тұтқынға түсті. Сол кездегі ойрат басқыншыларына қарсы күрестің ең белсенді ұйымдастырушыларының біріне айналған Абылайдың жау қолына түсуі қазақ қоғамында абыржушылық туғызып, оны босатып алу үлкен саяси мәселеге айналды. Тарихи жырларда қазақ билеушілерінің атынан Төле би мен Әбілқайыр хан Орынбор әкімшілігінен Абылайды тұтқыннан босатып алуда ара түсуге өтініш жасады. Бұл деректің шындық екенін осы кезеңде Орынбор генерал-губернаторы И.Неплюев пен Әбілқайырдың өзара

жазысқан хаттары да дәлелдей түседі. Қазақтың үш жүзінен Төле би бастаған 90 адам елші барып, келіссөз жүргізіп, 1743 жылы қыркүйектің 5-інде Абылайды тұтқыннан шығарып алды. Бұл жөнінде И.Неплюевтің Сыртқы істер алқасына жазған хатында қазақтар мен қалмақтар бітімге келіп, бірігіп кете ме деген қауіп те білдірді.

Абылай билігінің күшейе түсуінің жаңа кезеңі 1744 жылы Әбілмәмбеттің Түркістанға көшіп кетуі уақытына саяды.

Абылай көреген саяси қайраткер бола отырып, қалмақтармен аса ауыр соғыстардан қалжыраған елінің есін жиғызу үшін дипломатиялық жолдарды да тиімді пайдаланды. 1740 жылы тамызда Орта жүз ханы Әбілмәмбетпен, тағы да басқа 120 старшынмен Орынборға келіп, орыс өкіметінің «қамқорына» кіруге келісімін білдірді. Сонымен бір мезгілде қазақ халқының тұтастығын сақтау мақсатында Шың империясымен де қарым-қатынасын суытпады. Петербург мен Бейжіңге елшіліктер аттандырды (1757-1777 жылдары Бейжіңге 10 елшілік жіберген). Ол Ресей мен Қытай империяларының өзара қайшылықтарын қазақ хандығы мүддесін пайдаланып отырды. Абылай 1745 жылы Қалдан Серен дүние салғаннан кейін Жоңғарияның билеуші топтарының тақ таласынан әлсіреп, бұрынғы әскери қуатынан айырыла бастауын және жоңғар-қытай соғысын Шығыс Түркістанмен іргелес өңірдегі ойраттардың уақытша билігінде қалған қазақ жерлерін қайтаруға, елдің дербестігін толық қалпына келтіруге пайдалану үшін барынша күш салды. Абылай қазақ елінің тәуелсіздігіне нұқсан келтіретін жағдаяттармен аянбай күресіп, дербес сыртқы саясат ұстанып өтті.

1745 жылы Орта жүздегі Әбілмәмбет, Абылай және Барақ сұлтандар қатар аталса 3-4 жылдан кейін мұндағы жағдай мүлдем өзгерді. 1749 жылы тамыз айында Неплюевпен кездесуінде Жәнібек тархан: «бұрын Орта жүзде Әбілмәмбет хан болған, бірақ ол біраздан бері Ташкентте тұрып жатыр, ел басқарудан қалған. Барақ сұлтан зұлымдық ісі үшін қашып жүр. Онда жалғыз Абылай сұлтан ғана билік жүргізіп отыр», - деп көрсетті.

Жазба деректерде Абылайдың шет ел басқыншыларына қарсы табанды соғыс жүргізгендегі айқын көрсетіледі. 1752 жылы ол бастаған қазақ әскері шамасы 15-20 мың адамдай ойрат қолының шабуылына тойтарыс берді. 1753 жылы желтоқсанда Абылай 5 мың жауынгерімен жоңғар әскерлерімен шайқасып, бірталай қазақ жерін азат етті. 1754 жылы сәуірде Абылай бастаған 1700 қазақ әскері 10 мың қалмақпен соғысуға мәжбүр болса, сол жылдың шілде - тамыз айында 4 мың әскермен Жоңғарияға жорық жасап, 3000 қалмақты тұтқынға түсірді. 1756 жылы Абылайдың бастауымен қазақтар қытайлар мен қалмақтардың біріккен күшімен екі рет шайқасып, оның бірінде жеңіліп, екіншісінде жеңіске жетті. 1757 жылы Абылайдың 6 мың әскері Қытайдың 40 мың әскерімен шайқасқаннан кейін, қытайлар Абылайдан бітім сұрады.

1753-1754 жылдардағы шайқастарға Қабанбай, Бөгенбай Жанатай, Керей Жәнібек, Өтеген батырлар қысы-жазы үзбестен қатысты. Абылай бірде Қалдан Серенмен бітімге келсе, бірде Дабашыны (Давациды) шауып, бірде оны және Әмірсананы өзіне паналатты. Сөйтіп Ойрат ұлысының бөлшектене

беруін көздеді. Тегеурінді әскери қимылмен қатарластырыла жүргізілген дипломатиялық әрекеттері Абылайды өз заманының ұлы қайраткерлері деңгейіне көтерді. Осының нәтижесінде Абылай әскері 1771 жылы Мойынты өзенінің бойында болған қалмақтармен ауыр шайқаста жаңа жеңіске жетті.

Саяси ахуал тұрақталған шақта Абылай қазақ жерінің бүтіндігіне қол сұққан басқалармен де ымырасыз күрес жүргізді. 1754-1755 және 1764 жылдары қырғыздар Жетісуда біраз ауылдарда шауып, Жауғаш, Көкжал Барақ және Шынқожа батырлар бастаған әскерлерді Ақсу, Көксу және Шу бойында талқандайды. Осы себепті Абылай 1755-1765 жылдары Қырғыз ұлысына жорық жасап, Іленің сол жағасын, Шу бойын тазартады, қазақ пен қырғыздардың Нарынқолдан Қордайға тартылған, күні бүгінге дейін сақталып отырған шекарасын анықтайды.

Өмірінің соңғы 15 жылында Орта Азия хандықтарына қарсы тынымсыз күрес жүргізді. 1765-1767 жылдары Абылай қолының Қоқан билеушісі Ерденбекпен соғысының нәтижесінде Түркістан, Сайрам, Шымкент қалалары қайтадан қазақтар иелігіне өтті. Ташкент алым төлеп тұратын болды.

Екі жүз жылға созылған қазақ халқының жоңғар шапқыншылығына қарсы азаттық күресінің соңғы жаңғырығы алаш жұртының санасында «Шаңды жорық» деген атпен белгілі. Бұл 1771 жылы Еділ қалмақтарының жоңғарға қазақ жері арқылы үдере көшуі еді. Кіші жүздің ханы Нұралы асығыс әскер жиып, Жем бойында қалмақтарға алғашқы соққы берді. Балқашқа жақындаған кезде Абылай бастаған қазақтың қалың қолы қалмақтарды қоршауға алды. Осы кезде қалмақ басшылары Ұбашы мен Серен бітімге келуді, бүкіл ел-жұртымен бодандыққа қабылдауды сұрап, елші жіберді. Кіріптар ұсынысты талқылау үшін шақырылған әскери кеңесте Абылай тағы да көрегендік танытып, жеңілген жауды қырып-жоюдың қажеті жоқ екендігін дәлелдеуге тырысты. Еділден ауған қалмақпен келіссөзге келіп, тым құрыса олардың жоңғарға еркін өтіп кетуіне мүмкіндік беру жөніндегі Абылай түйінінің аржағында шығыстағы ұлы көршімен болашақтағы қарым-қатынасты ойлау жатты. Жоңғардан азат етілген шығыстағы жерлерге қазақ ауылдарын апарып түпкілікті қоныстандыру да Абылай саясатының тереңдігін, кемеңгерлігін айқын көрсетеді. Оның әрбір іс-әрекеті қазақ халқының бүтіндігін, елі мен жерінің тұтастығын сақтауға бағытталды. Билікке таласқан Барақ сұлтан Әбілқайыр ханды өлтіргенде де Абылай ел бірлігін ойлап қынжылып, Төле бимен тізе қоса қимылдап, бұзық сұлтанды жазаға тарту жағында болды.

Абылай соғыс жағдайына сай қол астындағы елде, әсіресе әскер ішінде қатаң тәртіп орнатты. Сондықтан да хан бастаған жауынгерлердің ел-жұрты мен ата мекенін қорғау рухы жоғары, ұзақ жорықтарға шыдамды, шайқас даласында тегеуріні қатты болды. Абылай сан жағынан әлдеқайда басым жаумен шайқасудан еш тайынбады және көбіне үстем шығып отырды. Ол қазақ хандығының күшін біріктіріп, әскери жағынан қуатты мемлекетке айналдырды.

1771 жылы жасы жеткен Әбілмәмбет хан дүние салды. Қалыптасқан дәстүр бойынша Орта жүздің ханы болып не Әбілмәмбеттің інілерінің бірі,

не үлкен ұлы Әбілпейіз сайлануға тиіс еді. Алайда басты сұлтандардың, старшындардың, Әбілпейіздің өз қалауымен үш жүздің басшы өкілдері Түркістанда Абылайды хан көтерді. Абылай іс жүзінде жалғыз Орта жүздің ғана емес, бүкіл қазақ ордасының ұлы ханы болды. Тарихи деректер, аңыз-жырлар да Абылайдың үш жүздің әміршісі ретінде ардақталғанын көрсетеді. Қытай императоры, Жоңғария хандығы, Орта Азия мемлекеттері Абылайды бүкіл қазақ ханы деп ресми түрде танығанымен оның беделінің өсіп бара жатқанынан сескенген Ресей патшасы Екатерина II Абылайға Орта жүз ханы ретінде ғана сый-сыяпат көрсетті. Бұл бір жағынан «бөліп алда, билей бер» саясатының көрінісі еді. И.Неплюевтің: «Қырғыз халқында бас ханның болуы пайдалы болмайтыны былай тұрсын, зиянды да болу мүмкін» деген пікірі мұны аяғайтай түседі.

Ш.Уәлиханов Абылайдай шексіз билікке ие болған бір де бір қазақ ханының болмағанын, оның мемлекет билігін орталықтандырып, нығайту бағытындағы әрекеттерін, «ханның билігін алқалы кеңес арқылы шектеп отыратын рубасылар мен сұлтандардың өркөкірек үстемдігін» тыйғандығын жазды. Шоқан: «Қазақтардың аңыз-әңгімелерінде Абылай айрықша қасиеті бар киелі, керемет құдірет иесі болып саналады. Абылай дәуірі, қазақтардың ерлігі мен серілігінің ғасыры. Оның жорықтары және батырларының көзсіз ерлігі мен қаһармандығы жыр-дастандардың арқауына айналған», - деп атап көрсетті.

Бүкіл өмірін Абылайдың оң тізесін баса отырып, оған ақыл-кеңес айтумен өткізген Бұқар жырау Қалқаманұлының ханға «Алтын тақтың үстінде, Үш жүздің басын құрадың» деуінің негізінде тарихи шындық жатыр.

Абылай Ресей мен Қытай империяларының арасында орналасқан Қазақ елінің геосаяси жағдайына икемделген саясат жүргізді. Қытай әскерлері жоңғарларды жойып, Орта Азия мен Қазақстанға ене бастаған кезде мұсылман елдерінің басын қосуға ұмтылып, Ауған шаһы Ахмад Дурранимен келіссөз жүргізді. Түркияға елшілік жіберу ниеті де болды. Қытаймен қатынас жақсара бастаған кезде орыс бодандығынан бойын тартып, патша әкімшілігінің шақыруымен хандық белгілерді қабылдау үшін 1779 жылы қазан айында Петропавл бекінісіне барудан бас тартты. Пугачев соғысы кезінде 3 мың әскерімен «Қасірет белдеуі» («Горькая линия») бойындағы орыс бекіністерін шапты. Ш.Уәлиханов: «1771 жылы хан сайланғанда да, ол орыс шекарасына барып, ант бергісі келмеді. Сөйтіп ол өзін халық қалап, баяғыда-ақ бұл дәрежеге лайықты қойғанын, Көктің ұлының және өкілеттік қағазы барын желеу етті», - деп жазды. 1779 жылы қазанның 4-інде Орынбор әкімшілігіне жолданған патша жарлығында: «Ордадағы Абылай ықпалын әлсірету мақсатында, онымен тайталасқа түсе алатын адам табу» шаралары да қарастырылды.

Абылай қаһарлы хан болуымен қатар, қазақ халқының рухани қасиетінен еркін сусындаған дарынды күйші ретінде де белгілі. Ол - «Ақ толқын», «Алабайрақ», «Бұлан жігіт», «Дүние қалды», «Жетім торы», «Қайран елім», «Қара жорға», «Қоржыңқақпай», «Майда жел», «Садаққаққан», «Сары бура», «Шанды жарық», т.б. күйлердің авторы.

Абылай өмір жолын ат үстінде жорықтарды өткізіп, Арыс өзені жағасында қайтыс болды. Сүйегі Түркістан қаласындағы Қожа Ахмет Яссауи кесенесінің ішінде Қабырхана мен Ақсарай арасындағы дәлізде жерленген. Абылайдың артында 12 әйелінен 30 ұл, 40 қыз қалды. Қазақ халқының жадында Абылай қажырлы мемлекет қайраткері, батыл қолбасшы, дарынды дипломат ретінде сақталып келді. Оның есімі тәуелсіздік символына, жауынгерлік ұранға айналды.

Азаттық күрестің жалынды басшысы Абылай ханның асқақ тұлғасы, ақыл-парасаты Бұқар, Үмбетей, Шәді төре Жәңгірұлы жырларында, ақындар К.Жамантайұлы, М.Айтбаевтың дастандарында, І.Есенберлиннің, Ә.Кекілбаевтың Қ.Жұмаділовтың, т.б. ақын-жазушылардың туындыларында сомдалды. Оның ұлағаты өмірі мен ішкі, сыртқы саясаты отандық және шет ел ғалымдарының назарын аударып келеді.

Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін 1991 жылы Алматының басты даңғылдарының біріне Абылай есімі беріліп, темір жол вокзалының алдына ат үстіндегі ескерткіші орнатылды. Хан ескерткіші Жезқазған, Павлодар қалаларында да бар. Қазақстанның 1993 жылғы ең бірінші төл теңгесінде бейнесі бедерленді. 2005 жылы Абылайдың өмір жолына арналған «Көшенділер» фильмі түсірілді. 2008 жылы Елбасы Н.Назарбаевтың қатысуымен Петропавлда «Абылай хан ордасы» кешені ашылып, алдына ескерткіші орнатылды. Оның есімі Алматыдағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетіне берілген.

ӘДЕБИЕТ:

1. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы, 1 том

Жамбыл Жабайұлы

**қазақ халық поэзиясының әйгілі тұлғасы, өлең сөздің дүлдүлі, жырау,
жыршы
(28.02.1846 – 22.06.1945)**

Туған жері – Жамбыл облысындағы Жамбыл тауының етегі. Топырақ бұйырған жері – Алматы облысының Ұзынағаш елді мекені. Шыққан тегі – Ұлы жүз Шапырашты тайпасының ішіндегі Екей руы.

Жамбылдың өсіп-өнген жерінде ән-күй, ақындық –жыраулық өнер айрықша биікке көтерілген. М. Әуезовтың «қазақ халқында ерекше дамыған айтыс өнері ХІХ ғасырдан бергі жерде өзге жерлерде саябырсып, Жетісу, оңтүстік өлкелерінде шоғырлана бастайды» деуінде үлкен тарихи себеп бар. Біріншіден, Қазақстанның өзге өңірлерін ертерек шарпыған отаршылдық ел ішінің дәстүрлі қалпына өктемдігін жүргізіп, шырқын бұзып үлгергенде, Жетісу алабы әзірше қағаберісте еді. Екіншіден, бұл өңірдің ертеден тамырын тереңге жайған өнерпаздық дәстүрі шын мәнінде ХІХ ғасырдан бергі жерде айрықша биік өреге көтеріліп еді. Осы кезеңде Жетісуға сонау Арқадан ұлы Абайдың келуі, Біржан, Шашубай, балуан Шолақ сияқты дауылпаз әнші-ақындардың келуі, Таластан - Жалайыр Түбектің келуі, оңтүстіктен - Майкөт пен Майлықожаның келуі, Атыраудан – Құрманғазының келуі, сөз жоқ, ең алдымен олардың алыстан жаңғырығы жеткен ұлы өнер мектебіне деген ұмтылыстарына байланысты еді.

Осындай өнер бесігінде тербеліп өскен Жамбылдың ақындық дарыны жас кезінен ақ таныла бастаған . Ол бозбала шағының өзінде ақ өскен ортасын ән мен жырға кенелтіп, тіптен көршілес қырғыз еліне де даңқы жайылып үлгерген. Осы кезде өрттей жалындап, жұрт аузына іліккен жас Жамбыл Жетісудың дүлдүл ақыны Сүйінбайға жолығып, оның арқалы өнеріне құныға ден қойып батасын алады. Мұнан әрі жал - құйрығы сүзілген жүйріктей арындап, сол кездегі Айкүміс, Бақтыбай, Сары, Сарбас, Досмағанбет, Шашубай, Құланаян Құлманбет сияқты ақындықтың жылжыған жорға, жылмиған жүйріктерімен айтысқа түскен Жамбыл ұдайы шоқтығын асырып

отырған. Бұлар ғана емес қырғыздың Балық, Тыныбек, Қалығұл, Найманбай, Қатаған, Арыстанбек, Сағымбек сияқты ақын-жырау, манасшылармен өнер өрелестіріп, қырғыздың көл-көсір поэзиясынан тағылым алады, ақындық өнерін одан әрі шыңдай түседі. Жамбыл енді ақындық суырыпсалмалық өнеріне қоса «Көрғұлы», «Шаһмардан» сияқты жыр-дастандарды апталап-айлап жырлап, ақындық жыраулық өнерін соны қырымен таныта бастайды.

Жамбылдың ақын-жырау ретінде қалыптаса бастаған кезі Ресей отаршылдары - бір жағынан, Қоқан хандығы - екінші жағынан, жергілікті жандайшаптар - үшінші жағынан қазақ халқын әлеуметтік саяси қыспаққа алған шақ еді. Жаны сергек, санасы өрелі Жамбыл өзінің «Шағым», «Жылқышы», «Шәбденге», «Сәт сайланарда», «Өстепкеде», «Патша әмірі тарылды», «Зілді бұйрық» сияқты өлеңдерінде елдің әлеуметтік саяси өмірін ақындық шыншылдықпен азаматтық жауапкершілікпен бедерлейді. Жамбыл Қазан төңкерісінен кейінгі елдің саяси-әлеуметтік өміріндегі тарихи өзгерістерге үлкен үмітпен ден қояды. Оның «Туған елім» атты толғауы 1936 жылы жарық көріп, онан соң орыс тіліне аударылған нұсқасы «Правда» газетінде жарияланып, қарт ақынның даңқы бүкіл әлемге жайылды. Халқына қадірі артып, даңқы өрлеген Жамбыл, шабыт тұғырына қонған Алатаудың ақ иық қыранындай, жыр нөсерін селдетеді. Оның 1936-1945 жылдар аралығында шығарған жырлары 13 мың тармақтан асады екен. Ол ел өміріндегі табыс пен жаңғыруларды, жеңіс пен ерлік істерді ерекше шабытпен жырлайды. Шағын жыр-толғаулар ғана емес, оның қарт көкірегінен «Өтеген батыр», «Сұраншы батыр» сияқты эпикалық туындылар қайта жаңғырып ақтарылады.

Жамбыл - әрі эпик, әрі айтыс ақыны; абыз жырау әрі жауынгер жыршы. Ол шын мағынасындағы биік парасатты өнерпаз, азаматтық саяси поэзияны қалыптастырушы. Жамбылдың ұлылығы оның тек ақындық шеберлігімен ғана емес, сонымен бірге халық поэзиясының бұтақ жайған жаңа бір бәйтерегі болуымен, басқаша айтқанда, халық ақындарының жасампаздық рухтағы жаңа ұлы көшін бастаған даралығымен де өлшенеді. Оның сөздері ұранға айналып, өзі халық поэзиясының атасы аталды. Ол жыраулардың байтақ эпикалық дәстүрін, қазақ сөз өнеріндегі ғажайып импровизациялық үрдісті бүтіндей жаңа арнаға бұрып, оған жаңа мазмұн дарытты. Жамбыл – ізгілік жолындағы азатшыл азаматты нәсіліне, ұлтына бөлмеген шын мәніндегі интернационалист ақын. «Жамбыл жырлары теңіз түбінде шашылып жатқан маржан секілді. Оны жинап алып халқының қолына беру – біздің әрқайсымыздың азаматтық борышымыз» - деген еді Сәкен Сейфуллин. Жамбыл - жырдың толассыз бұлағы, өшпес өнегесі, тозбайтын асылы. Ол жасампаз ұрпақпен сырласындай, қимасындай мәңгі бірге жасай береді.

Жамбылдың қанатты шабытпен дүниеге келген шығармалары әлемнің ондаған тіліне аударылып дүние жүзіне тарады. Жамбыл көзінің тірісінде ақ КСРО Мемлекеттік сыйлығының лауреаты атағын алып, өзінің де, халқының да даңқын дүйім дүниеге паш етті. Жамбыл бейнесі қазақ өнерінің барлық

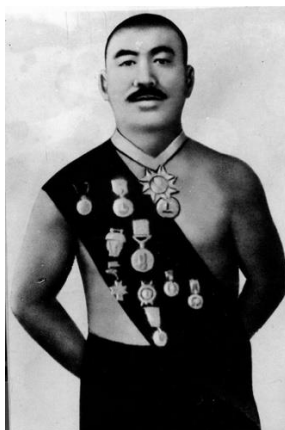
түрінде, барша жанрында шабытпен бедерленіп, ұлттың рухы биік ұлы тұлғасы екенін әйгіледі.

1945 жылы 22 маусымда Жамбыл дүние салды.

1946 жылы ақпанда Қазақстан жұртшылығы даңқты ақынның жүз жылдығын салтанатпен атап өтті. Мерейтойына қарай ақынның таңдамалы шығармаларының академиялық жинағы орыс және қазақ тілінде басылып шықты.

ӘДЕБИЕТ:

1. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас ред. Ә. Нысанбаев – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 1998
2. Айбын: Энциклопедия. / Бас ред. Б.Ө.Жақып. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. - 880 б.

Из фондов РГУ ЦАКФДЗ РК. Арх. № 2-2912.
Мунайтпасов Хаджан Мухан, победитель международных
турниров по борьбе. 60к. 1910 г.

Қажымұқан Мұңайтпасұлы **Қазақ халқының тарихындағы тұңғыш кәсіпқой балуан** **(07.04.1871 – 1948)**

Тарихи деректерге сүйенсек ол 1871 жылғы 7 сәуірде Ақмола уезі, Қараөткел деген ауылда дүниеге келген. Кейбір зерттеулерде, оның 1886 жылы туғандығы айтылады. Қажымұқан кедей шаруаның баласы болғандықтан, орыс байларына және дәулетті адамдарға жалданған. Сөйте жүріп, күреске түсіп, той томалақтарда елге көрініп, бала балуан деген атқа ие болған. Қыпшақ тайпасы Ұзын ішіндегі Алтыбас руынан шыққан.

Былай басталатын өлең жолдары оның сал-серілігінен де хабардар етеді:

Атандым	Мұқан	палуан,	бала	жастан.
Ішінде	күштілердің		болдым	астам.
Талай-талай	жерлердің		дәмін	татып,
Өтті дәурен осылай біздің бастан				

Сонда сол циркте жеңген палуан, ең соңында жеңген палуан мен Қажымұқан күреске түседі. Оны жыға алмайды, дегенменен халық арасына танылады. Злобин деген цирктің қожасына ұнайды да, бұл жаңағы барлық зерттеулерде жазады ол «Ваня ағай» деген атақты алғашқы кәсіби Санкт-Петербургтағы мектепті ашқан атақты Лебедевке хат жазып жібереді. Сол арқылы ол сол жаққа барады. Сол жақта үш жылдай дәріс алады. Содан кейінгі өмірі Қажымұқанның үлкен өрісте болады, биіктей түседі жылдан жылға.

Талас аға жалғайды. Сонда ол орыстың көптеген палуандарымен танымсып, дос болады. Олардың ішінде Иван Поддубный, Иван Шемякин сияқты мықты мықты дүние жузіне белгілі жауырыны жерге тимеген, Иван Зайкин тәрізді балуандар бар, Шульц деген палуан осылармен тек қана күресіп қана қойған жоқ, рухани жағынан жақындасып, ұзақ жылдар дос болды.

Қажымұқанның тұңғыш рет әлемдік деңгейде көрінген шағы - 1906 жыл. Алманияда өткен дүниежүзілік сайыста ол әлем чемпионы атанады. Бірақ орыс әкімшілігіне бұратана халықтың атын шығарған палуан онша ұнай қоймайды. Сол үшін де Қажымұқан орыс палуандарының атымен күресуге мәжбүр болды. Қажымұқанға неше түрлі лақап аттар беріледі. Сол кездегі саясат бойынша, бізде тек орыстар ғана емес, жапондықтар да күреседі деген жарнамалар жасалып, Қажымұқанды «Ямагата Мухунури» деген лақап атпен күрестіреді. Сонымен қатар, Мухан, «Иван Чёрный» сияқты лақап есімдері болған.

- 1909 жылғы халықаралық палуандар жарысына ол «Қара Мұстафа» деген атпен шыққан. Сөйтіп бүкіл дүние жүзіне Мұқанның неше түрлі лақап аттары тарай бастайды.
- 1910 жылы Мұқан тұңғыш рет Оңтүстік Америка құрлығына табан тірейді. Аргентинаның астанасы Буэнос-Айрес қаласында өткен еркін күрестен болған біріншілікте ол Америка чемпионы атанады.
- 1911 жылы Мұқан Мұңайтпасов Ыстамбұлға барады. Сол кезеңде әлемде түрік палуандарынан мықты палуандар жоқ сияқты көрінетіндігі соншалық, ол жаққа орыс палуандары аяқ баспайтын-ды. Осы ретте намысқой Қажымұқан өзі түркі халқының өкілі ретінде Түркияға баруға бел буады.
- Ол поляк қызымен отау құрған. Омбыда мешітке апарып, оған Бәтима деген ат беріп, мұсылман дініне кіргізген. Патша үкіметі құлаған соң, балуанның отбасы азамат соғысы мен аштықтың салдарынан біраз сергелдеңге тап болады.
- 1937 жылы Қажымұқанның ізіне ПХҚ қызметкерлері түсіп: «Бұл патшаның адамы, оның қолынан медаль алған, сыйлық алған сыбайласы» - деп қудалауға ұшыратады. Сол себепті Қажы Мұқан отбасын тастап, Түркістан мен Өзбекстанда бас сауғалайды. Өмірінің соңғы кезеңі Түркістан жерінде өтеді.
- Ұлы Отан соғысы басталған кезде Қажымұқан ҚКСР Жоғарғы кеңестің төрағасы Қазақбаевқа жолығып, оған «Ел аралап, цирк өнерін көрсетсем, сол арқылы ақша тауып, майданға көмектесем» - деген ұсыныс айтады. Бұл ұсынысты үкімет қолдап, екі жылға жуық жүріп цирк өнерін көрсетіп, 100 мың сомдай ақша табады.
- Егер ол өз заманында тәуелсіз елдің азаматы болса, оның Мұқан Мұңайтпасұлы деген шын есімі әлемдік спорт тарихында алтын әріптермен жазылар еді. Өмірінің 55 жылын күрес пен цирк өнеріне арнап, 50 шақты медальдің иесі болып, жеңіс тұғырынан түспеген дара тұлға - қазақтың нағыз хас батыры.
- Ол 1948 жылы Түркістан облысы, Бөген ауданы, Ленин туы колхозында қайтыс болды. Темірлан деген ауылда, қабырының басына ескерткіш орнатылған. Оның төрт әйелінен тараған ұрпақ Түркістан мен Ақмола өңірінде өмір сүруде.

- Ең алғашқы лақап аты "Муханура", Лебедев мырзада дәріс алып күрес өнерін дамытқан еркін күрестен әлемнің бірнеше дүркін жеңінпазы француз күресінен өзімен бірдей дәрежеде күресетіндер еркін күрестен бәрі бастарын идірген.

ӘДЕБИЕТ:

1. Бекен Кайратұлы Жолбарысты жусатқан Бақтияр балуан. - Namys.kz, 2012.
2. Қазақтың Қажымұқаны. - Егемен Қазақстан, 2006-04-07

Олжас Омарұлы Сүлейменов

**орыс тілді қазақ ақыны, тілтанушы, саясаткер, ядролық қару-
жарақтарды жаппай қолдануға қарсы тұрушы, Төтенше және Өкілетті
Елші. Қазақстанның Еңбек Ері
(18.05.1936)**

Олжас Сүлейменов 1936 жылы 18 мамырда Алматы қаласында Олжабай батырдың тікелей ұрпағы Омархан Сүлейменұлы мен Фатима Бәделбаеваның отбасында дүниеге келді. Орта жүздің Арғын тайпасы Сүйіндік руының Айдабол тармағынан шыққан. Әкесі Бірінші қазақ кавалериялық полкінің офицері болған, ол Олжас бір жасқа толғанда атылды. Олжастың атын Абылай ханның атты әскерінің оң қанатын басқарған жетінші атасы Олжабай батырдың құрметіне қойған.

"Велосипедтен құлағаным есімде. Өмірінде бірінші рет бұл балаға біреу велосипед тебуге берген, содан мен құладым. Бұл менің өмірімдегі ең жарқын естелік. Себебі мен өзімнің алты жасымнан бастап не істегенімді білемін. Мені қызылша тиелген жүк көлігіне лақтыратын. Алты жастағы бала жолға қызылша түсіретін. Біраз уақыт өткен соң көлік жылдамдықты азайтқан кезде, қызылша да таусылған уақытта мен де соңғы қызылшамен бірге жолға түсетінмін", – деп еске алды Сүлейменов балалық шағын.

Олжас 1954 жылы Мәншүк Мәметова атындағы № 28 орта мектепті аяқтаған соң, С.М.Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің геологиялық барлау факультетіне оқуға түседі. Әдебиетке 1955 жылы араласа бастайды, 1959 жылы Мәскеудегі Максим Горький атындағы әдебиет институтына оқуға түседі.

Оқуды аяқтаған соң "Простор" журналының поэзия бөлімінің меңгерушісі, "Қазақфильм" киностудиясының редакция алқасының бас редакторы, 1971-81 жылдары Қазақстан жазушылар одағының бірінші хатшысы қызметін атқарды.

1972 жылы Азия-Африка елдері жазушыларымен байланыс жөніндегі қазақстандық комитеттің төрағасы болды. Қазақ КСР кинематография жөніндегі мемлекеттік комитеттің төрағасы қызметін атқарды.

1975 жылы Олжас Сүлейменов "АЗ и Я" еңбегінде "Игорь жасағы туралы жырды" зерттей келе, өзіндік ғылыми тұжырым жасады. Бұл еңбек Мәскеуде резонанс тудырып, кітапқа тыйым салынды. Кейінгі жылдары ақын саясатқа бет бұрды.

1990 жылы ядролық апатқа қарсы "Невада-Семей" қозғалысын құрып, Семей полигонының жабылуына зор үлес қосты. 1991 жылы Қазақстан халық конгресі партиясының төрағасы болды.

1995 жылдың тамызынан бастап Қазақстанның Италиядағы, 1996 жылы сәуірінен Грекиядағы, сондай-ақ Мальта республикасындағы төтенше және өкілетті елші міндетін атқарды. 2001 жылы Қазақстан республикасының ЮНЕСКО-дағы тұрақты өкілі болды.

2018 жылы Олжас Сүлейменов Алматыдағы мәдениеттерді жақындастыру орталығын басқарды.

Олжас Сүлейменов туындыларын орыс тілінде жазады. "Арғымақтар" деп аталатын тұңғыш өлеңдер жинағы 1961 жылы жарық көреді. Осы жылы шыққан "Адамға табын, жер, енді" поэмасы Сүлейменов есімін әлемге танытты.

"Адамға табын, жер, енді" поэмасының қалай жазылғаны жайлы ақын бір сұхбатында баяндады. Айтуынша, "Казахстанская правда" газетінің редакторына Кеңес адамының алғаш рет ғарышқа ұшатыны бір күн бұрын белгілі болған. Ол жас ақынға келіп өлең жазуын сұрайды.

"Ол менің өлең жазатынымды білетін. Не дегенмен сен инженерсің ғой және адамның ғарышқа ұшуы не екенін елестете аласың деді. Мен 1961 жылдың 11 сәуірінде кешке оның үстелінде өлең жазылған парақты қалдырдым. Ертесі таңертең мені әпкелерім оятты, қолдарында түрлі-түсті парақ бар. Ал көшеде көпшілік серуендеп, Алматыда шу болып жатты. Параққа қарасам, мен кеше редакторға қалдырып кеткен өлең. Осылай мен бірінші ғарышкер жайлы білдім. Таңертең Алма-Ата үстінен ұшақ ұшып, осы парақтарды шашқан екен", – деп еске алады Сүлейменов.

Ал поэманың өзі бір аптадан кейін дүниеге келді. Газет редакторы Олжасты басқа барлық тапсырмадан босатып, ақын поэманы жазуға кіріскен.

Сондай-ақ, 1962 жылы "Нұрлы түндер", 1964 жылы "Шапағатты шақ", 1967 жылы "Мешін жылы", 1969 жылы "Қыш кітап" өлеңдер жинағы жарық көрді. Одан бөлек "Түн – Париждің қызындай", "Доброе время восхода", "Таңдамалы лирика", "Повторяя в полдень", "Әр күнің сенің – таң", "Жұмыр жұлдыз", "От өрімдер", "Айқын жағалау", "Аз и Я", "Жазу тілі" кітаптары басылып шықты.

Таңдамалы шығармалары қазақ тіліне аударылып, 1986 жылы "Атамекен" деген атпен басылып шықты.

Сүлейменовтің айтуынша, кейінгі жылдары жазылған "Мың бір сөз" этимологиялық сөздігінде мың жыл бұрын пайда болған сөздердің пайда болу сызбалары зерттеледі және ол кітап көпшілікке қолжетімді болады.

"1001 сөзде" homo sapiens түрі экваторлық Африкада пайда болған кезде ондаған мың жыл бұрын жасалған сөздердің пайда болу сызбалары зерттелуі тиіс. Менің жарты ғасыр бойы сөздердің шығу құпиялары жайлы ойларым бірқатар жинақтауды талап етеді. Олар жайлы сөздікке кіріспе ретінде "Сөз коды" ("Код слова") еңбегімде айтылды, ол жерде сөз бен тіл пайда болған бірнеше сөз ережесін тұжырымдауға тырысамын, – дейді Сүлейменов.

Ал 2018 жылы берген сұхбатында поэма, роман жазбайтынын, сөз бен тарихты зерттеп жүргенін айтқан.

"Мен поэма жазбаймын, роман жазбаймын. Сөз бен тарих тақырыбына тереңдеп кеттім. Жақын арада "Мың бір сөз" этимологиялық сөздігімнің бірінші тарауымен таныстырғым келеді. Ол біздің кім екенімізді, қайдан екенімізді көрсетіп, көзімізді ашады", – деді ол.

ӘДЕБИЕТ:

1. Ахметов З.А., Национально-характерные черты языка поэзии Олжаса Сулейменова // в кн. О языке казахской поэзии, А., 1970;
2. Гусев В., Национальное, интернациональное и общечеловеческое: об Олжасе Сулейменове и его "Глиняной книге" // в кн. Герой и стиль, М., 1983;
3. Бузаубагарова К.С., Стих Олжаса Сулейменова, А., 1984;
4. Диканбаева С., О стилистическом комплексе в творческом контексте О.Сулейменова // Сб. научных тр., А., 1984;
5. Толмачев Г., Повесть об Олжасе, А., 1996;
6. Вместе с Олжасом, А., 1996;
7. Ким Н.С., Эпидигматические отношения в языке и их реализация в русской художественной речи (на материале поэзии О.О. Сулейменова), Таш., 2002;
8. Жуминова А.Б., Тезаурус языковой личности поэта О.Сулейменова, А., 2004;
9. Сарсембаева А.Ж., Анафора в поэзии О.О. Сулейменова, А., 2005.

Токтар Оңғарбайұлы Әубәкіров
қазақтан шыққан тұңғыш ғарышкер, ұшқыш
(27 шілде 1946 ж.)

Токтар Оңғарбайұлы Әубәкіров (27 шілде 1946 жыл, Қарқаралы ауданы, Қарағанды облысы, Қазақстан) — қазақтан шыққан тұңғыш ғарышкер, ұшқыш, Кеңес Одағының Батыры (1988), Қазақстан Республикасының Халық қаһарманы (1995), техника ғылымының докторы (1998), профессор (1997), Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің құрметті профессоры.

Орта жүздің Арғын тайпасының Қаракесек руының Таз-Бұлбұл бөлімінен шыққан.

Ресей Федерациясындағы Армавир жоғары әскери ұшқыштар училищесін (1969), Авиация институтын бітірген (1979).

1962 – 1965 жылы Теміртау құйма-механика зауытында токарь болды, есімі облыстың Құрмет кітабына алтын әріппен жазылды (1964).

1969 – 1975 жылы Кеңес Одағы Әскери-әуе күштерінің Қиыр шығыс әскери округінде ұшқыш, звено командирі, эскадрилья командирінің орынбасары.

1975 – 1976 жылы Мәскеу ұшқыштар-сынақшылар мектебін, Мәскеу авиация институтын бітірген (1979).

1976 – 1992 жылы Мәскеудегі А.Микоян атындағы Тәжірибелік конструкторлық бюроның ұшқыш-сынақшысы міндеттерін атқарды.

1988 жылы Кеңес одағында тұңғыш рет әуеде ұшаққа 2 рет жанармай құйдыру арқылы солтүстік полюске ұшу сапарын ерлікпен орындады.

1989 жылы 1-болып, авиатасушы крейсердің алаңқайшасына «МиГ-29к» реактивті ұшағын үлкен шеберлікпен дәл қондырды. Сондай-ақ, ол реактивті ұшақтың 50-ден аса жаңа түрін сынақтан өткізді.

1990 жылы ғарышкерлер құрамына алынды.

1991 жылы 2 сәуірде Кеңес Одағы Ғарышкерлер даярлау орталығында ғарышқа ұшу дайындығына кірісіп, сол жылы 2 қазанда Байқоңырдан «Союз

ТМ-13» кемесімен ғарышқа ұшты. Ғарыш кемесі жер төңірегіндегі «Мир» орбиталық кешенімен түйісті. Онда ол өзге ғарышкерлермен бірге биотехнология, металлургия, медицина салалары және Арал туған аймағы бойынша ғылыми-зерттуған жұмыстарын жүргізді. Зерттеу нәтижесінде Арал үстіндегі тұзды шаң борамасының пайда болу процесі, сол зиянды аэрозолдардың Қазақстан мен Ресей аймақтарына таралуының ғарыштық суреттері алынды. Сондай-ақ, Қазақстан аумағындағы атмосфераны және жер бетін зерттеу, жұлдызды аспан астрофизика бақылау жұмыстары да ойдағыдай өтті. 1991 жылы 10 қазанда Жерге оралды. Ғарыштан оралған соң Қазақстандағы ғарыштық даярлығын зерттеулердің негізін қалауға, отандық Қарулы Күштердің әскери даярлығын жетілдіруге, әскери-патриоттық тәрбие жұмыстарын жолға қоюға белсене араласты.

1992 – 1993 жылы Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің 1-орынбасары

1993 – 1994 жылы Қазақстан Республикасы Ұлттық аэроғарыштық агенттігінің бас директоры – Ғылым және жаңа технология министрінің орынбасары

1994 – 95 жылы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің депутаты – Қорғаныс және қауіпсіздік комитетінің төрағасы болды.

1996 жылдан Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі.

2001 жылы №44 Қызылорда сайлау округі бойынша Қазақстан Республикасы Парламентінің мәжілісіне депутат болып сайланды. Қызылорда қаласының құрметті азаматы.

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің 12 шақырылым депутаты, ҚР Жоғарғы Кеңесінің 13 шақырым депутаты, Қазақстан Республикасының Парламенті Мәжілісінің 3-ші шақырылым депутаты болып сайланған.

ӘДЕБИЕТ:

1. Айбын. Энциклопедия. / Бас ред. Б.Ө.Жақып. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. - 880 б.
2. «Қаракесек шежіресі», бірінші том Павлодар қаласында, «ЭКО» ЖШС баспаханасы, Кітаптың таралымы – 500 дана
3. Қазақ энциклопедиясы

Марфуға Ғалиқызы Айтхожина
– қазақтың жыр аққуы атанған ақын қызы
(25 тамыз 1936 ж.)

Марфуға Айтқожина 1936 жылы 25 тамызда Қытай Халық Республикасының, Шыңжаң өлкесіндегі Құлжа қаласында дүниеге келген. 1956 жылы Құлжа әйелдер педагогикалық гимназиясын бітіріп, содан кейін онда оқытушы болып жұмыс істеді. Ал 1958 жылы отбасымен бірге КСРО-ға көшіп келді. 1965 жылы Қазақ мемлекеттік университетінің журналистика факультетін, ал 1971 жылы – Мәскеудегі Жоғары әдебиет курстарын бітірді. 1961 жылдан 1969 жылға дейін «Қазақ әдебиеті», «Қазақстан мұғалімі» газеттерінде қызмет етті.

Қазақтың ақын қызы шет жақта өмірге келгенімен Қазақстан оның ата-жұрты. Атасы Айтқожа суырып салма ақын, топ жарған шешен, 14 жасынан билік айтқан би болған. Кейін қажыға да барған. Тіпті, оны құрметтеген халық Қапал Арасынды Айтқожа арасан, Айтқожа жайлауы деп атап кеткен. Қазақтың ақын қызының түр-сыпаты да атасына тарқан көрінеді. Ол ұзын бойлы, өңі ақ, сақал-шашы күмістей ағарған, көзі сәл көгілдірлеу кісі болған.

Халық Марфуға апайымызды жыр аққуы десе, бауырлары, жақындары Біраға деп атайды екен, ал ақын анамыздың шын есімі Маруа. Қажы атасы Меккеге барған кезде Маруа деген тауды көрген екен. Сонда қарт Айтқожа өмірге қыз бала келсе атын Маруа қойындар деп ырымдап, айтып кетіпті. Тіпті, әкесі де Марфуға апайымыздың бала кезіндегі суретінің артына Маруа-Марфуға деп жазып қойған екен. Бұл Құранда биіктік, көтеріңкі шың деген мағынада көрсетілген.

Бала күнінде ата-анасы Мәрпетай деп еркелеткендіктен, бүкіл ауыл да солай атап кеткен екен. Ал, іні-бауырларының бәрі Кіші аға деп атап кетіпті. Оның себебі, кезінде Марфуға ақынның әкесі ел ағасы болғандықтан, оны паналап келгендер көп болыпты. Сол жан-жақтан жиналған адамдар бір отбасы секілді ұйымшыл болып, ауыл құрған екен. Сонда Марфуға Айтқожина бір ауылда алғаш дүние келген бала болыпты. Сөйтіп ата-анасы болашақ ақын қызды ұл бала секілді киіндіріп, 3 жасынан атқа мінгізіп, әлпештеп алдарына алып жүрген екен. Өстіп, ұл бала секілді өскен қазақтың ақын қызын ауылдастарының, бауырларының Кіші аға деп атап кеткені де содан.

Содан да болар Марфуға апайыыз 20 жасқа келгенше аттың үстінде өскен. Ақын өзінің «Қайран Талқы таулар-ай биік неткен» деген өлеңінде айтып өткендей, Марфуға апайымыз аспан тауы, қазақтың Тәңір тауының етегінде өскен. Марфуға ақынның балалық шағы табиғаты сұлу Талқы тауы, Сайрам көлі, Іле өзенін арындап ағып жатқан Құлжа қаласында өтті. Міне, осы керемет сұлулықты, осы бір табиғатты өз көзімен көрген болашақ ақын қыз жас кезінен сұлулыққа құштар болып, таңырқап, таңдай қағып өсті.

Жыр аққуы туып-өскен Сайрам көлінде аққулар көп жүрген екен. Болашақ ақын қыз бала күнінде кешке дейін сол көлдің жағасында жүріп, аққулармен ойнап өсіпті. Тіпті, ақын қыз аққулар ұшып кетпейінше үйіне қайтпай, ойнаған екен. Ал кез-келген баланың аққумен ойнамайтынын білген ата-анасы қыздарын аққу секілді болсын деп, аппақ киім киіндіріп ырымдапты.

Ал кейін 1968 жылы Марфуға ақынның кітабы жарық көріп, ақын анамыз Мәскеуде Жазушылар одағына қабылданған кезде жанама атын Аққу деп көрсеткен екен.

Жыр аққуы атанған Марфуға Айтқожинаның бірнеше романстары мен әндері бар. Соның бірі айтулы «Дара тұлға» деген Елбасына арналған туындысы. Оның әні де, мәтіні де Марфуға апайымыздың жүрегінен туған. Оны қазақтың атақты әншісі Шахимардан Әбілов орындап келген болатын. Қаламынан осындай керемет туындылар туған Марфуға Айтқожина халқы үшін өлең жазып, халқы үшін өмір сүріп жүрген жан.

Марфуға апайымыздың өз жұртындағылар мен нағашылары да шетінен өнерлі адамдар болған. Ал ақын апайымыздың Әлия есімді үлкен қызы да анасына тартқан өнерге жақын адам екен. Ол Жұбанов атындағы музыкалық колледжді, консерваторияны бітірген виолончельші. Оның үстіне күйсандықта ойнағанды жақсы көрген.

Марфуға апайымыздың немерелері де өнерден құр алақан емес. Олардың өздерінің музыкаға деген ерекше құштарлығы бар. Ал, екінші қызы Жанбота жас кезінде өлең жазған екен. Қанша жерден ақыл-ойдың адамы, философ болса да қоңырлатып, қоңыр дауыспен әндетіп, гитарада ойнайды.

Марфуға Айтқожина “Аңсау”, “Аққу жүрек”, Алатаудың Ақ батасы” туындыларында Тәуелсіз Қазақстанның жетістіктерін эпикалық кең

тыныспен жырлайды. Оның 60-жылдардан бері бүгінгі күнге дейін жиырма бес жыр жинағы шыққан. Алғашқы өлеңдер жинағы “Балқұрақ” деген атпен 1962 жылы жарияланады. Кейіннен әр жылдары “Шыңдағы жазу”, “Жастық шақ”, “Аққуым менің”, “Қаракөз айым”, “Баянжүрек”, “Көзімнің қарасы”, “Ақ бесігім”, “Жарқыра, менің жұлдызым”, “Қыран жеткен”, “Таңдамалы”, “Сағыныш сазы”, “Жапырақ сілкінген кеш”, “Аңсау”, “Аққу жүрек”, орыс тілінде “Утверждение”, “Голубые голуби”, “Струна степей”, “Горсть земли”, “Украшение коня”, “Летние росы” өлеңдер жинақтары жарық көрді. Ал бірқатар шығармалары болгар, поляк, венгр, чех, парсы және тағы басқа тілдерге аударылған.

ӘДЕБИЕТ:

1. Қазақстан жазушылары: Анықтамалық/Құрастырушы: Қамшыгер Саят, Жұмашева Қайырниса — Алматы: «Аң арыс» баспасы, 2009
2. Энциклопедия. - Алматы: «Арыс» баспасы, 2004. - 712 б.

Ыбырай Алтынсарин
қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф,
фольклоршы, қоғам қайраткері
(1841—1889)

Қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері Ыбырай Алтынсарин 1841 жылы 26-шы қазанда қазіргі Қостанай облысы, Затабол ауданында дүниеге келген. Әкесінің есімі Алтынсары, анасы Айман. Алтынсары өз еңбегімен тіршілік еткен, қарапайым шаруа адамы болған. Ал анасы Айман арғын руының ішіндегі Шеген деген бидің қызы.

Әкесі Алтынсары Ыбырайдың үш-төрт жасында қайтыс болып кетеді. Сол себептен бала Ыбырай атасы Балғожа бидің тәрбиесінде болады. Балғожа би өз өңіріне танылған беделді, білімді кісі. Ол ұзын қыпшақ руынан шыққан. Өзі өте текті, күллі әулетті билеп, жөл көрсетіп отырған адам болған. Сондай-ақ, ол жалпы шекаралық комиссияға қызмет істеген кісі. Сол себептен де ол немересін орыс мектебіне бергісі келеді.

Ыбырай Алтынсарин жасынан өте ынталы болған. Атасы Балғожа Ыбырайды тойларға, жиындарға өзімен ерте жүріп, немересін іскерлікке, білімділікке, сөз сөйлеу шеберлігіне үйретеді. Ыбырай Алтынсариннің атасымен бірге жүруі өмірі үшін өте маңызды болды. Ал немересінің білімге деген үлкен құштарлығын, ынтасын көрген Балғожа би Ыбырайды Орынборда жаңадан ашылған мектепке 30 баланың біреуі болып береді. Осылайша, ол 1851 жылы қазақ балалары үшін ашылған Шекара комиссиясының жанындағы мектепке жіберілді.

Мектепте оқып жүргенінде, Шекспир, Гёте, Байрон, Пушкин, Гоголь, Лермонтов, Фирдоуси, Низами, Навои және т.б. сияқты әлемдік әдебиет классиктерінің шығармаларын өз бетімен оқып, зерттеді. Сонда жүріп Шекара комиссиясында қызмет еткен шығыстанушы В.Григорьевпен жақын араласады. Тіпті, Григорьевтің үйіне жиі барып, оның кітапханасын қолданды.

Мектепті бітіргеннен кейін 3 жыл бойы (1857-1860) атасының қол астында кеңсе хатшысы, одан кейін Орынбор кеңесінде аудармашы болып жұмыс істеді.

1860 жылы облыстық үкімет Ыбырайға Орынбор бекінісінде (Торғайда) қазақ балаларына арналған бастауыш мектеп ашуды тапсырып, оны орыс тілінің мұғалімі етіп тағайындады. Сөйтіп, ол меценаттың қаражатына мектеп ғимаратының құрылысын бастауға кіріседі. Ол мектеп 1864 жылы 8 қаңтарда салтанатты түрде ашылып, 16 оқушы қабылдайды. Кейін мектептің жанында интернат құрылады.

Алтынсариннің мектептегі жұмысы жақсы бағаланды. 1864 жылы 22 қаңтарда Торғай қаласындағы Орынбор бекінісінің басшысы Орынбор мен Самара генерал-губернаторына «ордалықтар ашқан мектептің шынайы қуанышпен және ризашылықпен өткенін» хабарлады. Ал бұл мектептің мұғалімі Алтынсарин туралы: «Алтынсариннің үлгі болатын тәрбиесі мен көрнекі қамқорлығының арқасында мектеп өте жақсы және таза... Қырғыз оқушыларының аз уақыттағы жетістігі, қысқа мерзімде жақсы үміт беріп, осындай керемет Торғай мекемесінің жемісін жегізетіні және өздерін ақтайтынына сенімдіміз» делінген.

Алтынсариннің өзі 1864 жылы 16 наурызда: «Қойды қуған аш қасқыр секілді, мен қызу түрде балаларға білім беруге кірістім. Және осы балалар үш айдың ішінде, тіпті орыс және татар тілдерінде оқып-жазуды үйреніп алды. Бір сөзбен айтқанда, бұл жақсылар курс аяқталғанша, 4 жылдан кейін бір нәрсе үйреніп, лайықты сөйлей алатын болады деп үміттенемін. Сондай-ақ, кейін олар жемқор болып шықпас үшін, бар ынта-жігеріммен тіпті олардың моральдық әрекеттеріне де әсер етуге тырысамын» деп жазған.

Алтынсариннің қаламынан білім беру ісіне арналған көптеген туындылар туды. Олардың бірі 1869 жылы жарық көрген екі: «Қырғыз хрестоматиясы» мен «Қырғыздарды орыс тіліне үйретудегі алғашқы басшылық» атты оқу құралы. 1869 жылы Ыбырай Торғай аудандық әкімшілігіне іс жүргізуші болып жұмысқа кіреді, кейін аудандық бастықтың аға көмекшісі болып қызмет атқарады және уақытша аудандық судья қызметін атқарады. Қызмет ету барысында ол ауылдарға барып, облыс әкімі мен ауыл ақсақалдарының сайлауына қатысты.

Ыбырай сайлау кезінде пара алу, жемқорлық пен қиянатшылыққа жол бермей, әділ шешімнің табысты қабылдануына әсер етті. Ал оған көңілі толмаған байлар облыстық үкімет, әскери губернаторға, тіпті 1868 жылғы уақытша ережеде көзделген сайлау ережесін бұзды деген айыппен Алтынсариннің үстінен ПМ-не шағым түсіреді. Олар Алтынсаринді болыстың басқармадағы қызметінен алып тастауға тырысты. Мысалы, 1883

жылы Николай уезінің Арақазағай басшысын сайлау кезінде Ыбырай Алтынсарин өздерін ұсынған 2 байдың орнына үшінші адамды сайлады. Алтынсаринге қатысты шағымдардың бірінде оны социалист деп атайды және осы іс бойынша тергеу жүргізілген.

Ыбырай патша саясатына да қарсы шықты. Бұған оның 1880 жылы «Оренбург парағы» газетінің беттерінде шыққан мақала дәлел.

1879 жылы Ыбырай Торғай облысына мектеп инспекторы болып тағайындалады. Торғай облысындағы мектептің инспекторы лауазымын алған Алтынсарин Ырғыз, Николаев, Торғай және Илецк облыстарында екі сыныпты орыс-қырғыз мектебін ашты және осы мектептерді оқушылар мен оқытушыларға толтырды. Сондай-ақ, ол осы мектептерді жабдықтауға ерекше мән берді.

Ол әрбір мектепте кітапханалардың құрылуына көп көңіл бөлді. «Жинаған 600 рубльге Торғай облысының мектептерінде оқытушылар мен оқушыларға арнап кітапханалар ашқым келеді. Бұл кітапханалардың мақсаты – ондағы кітаптарды тек оқушылар мен мұғалімдер ғана қолданып қоймай, курсты аяқтаған адамдар (оқушылар) мен жалпы сауатты адамдардың оқу құралдарын алуға болатын орындары болса екен деймін», - деген ұлы ағартушы.

Алтынсарин кәсіптік және ауылшаруашылық мектептердің ашылуына үлкен күш жұмсады және жергілікті халықтың арасынан Қазақстанның экономикалық дамуына қажетті мамандар даярлауға айрықша мән берді. Қартайған жылдарында өз қаражатын Қостанайдағы ауылшаруашылық мектебінің құрылысына аударды.

Сонымен қатар, ол қыздардың сауаттылығына айрықша мән беріп, олардың білім алуын ұйымдастыруға көп еңбек салды. Оның қолдауымен Ырғыз қаласында қыздар мектебі ашылды. Кейінірек, 1891 жылы Торғайда, 1893 жылы Қостанайда, 1896 жылы Ақтөбеде қыз балаларға арналған мектеп-интернат ашылды.

Жалпы алғанда, Алтынсарин төрт бірдей екі сыныпты орыс-қырғыз училищесін, бір кәсіптік училище, бір қыздар училищесін, бес болыстық училище және орыс балаларына арналған екі мектеп ашты.

Ыбырай орыс классиктерінің аудармаларында және қазақ тіліндегі түпнұсқа шығармаларында демократиялық ағарту идеалдарын насихаттады. Қазақ әдеби тілін қалыптастыру саласында ұлттық әдебиет пен мәдениетті дамыту үшін жемісті жұмыс жасады. Сондай-ақ, ол Толстой, Ушинский, Крылов, Пауссон секілді орыс жазушыларының шығармаларын қазақ тіліне аударды.

Оның қаламынан «Қыпшақ Сейіт», «Киіз үй мен ағаш үй», «Асыл шөп», «Шеше мен бала», «Бай мен жарлы баласы», «Таза бұлақ» секілді әңгімелер мен новеллалар туған. Алайда, Алтынсарин өзінің бүкіл дүниетанымындағы бірқатар қайшылықтардан аулақ бола алмады. Барлық ағартушылар секілді, ол да білім берудің әлеуметтік-қайта құрудағы рөлін жиі асыра бағалады.

Алтынсарин жан-жақты білім алған адам. Оның ғылыми қызығушылығы этнографияны да қамтиды. Ол 1868 жылдың наурызында Императорлық

орыс географиялық қоғамның Орынбор бөлімінде «Орынбор өңірінің құдалық және үйлену кезінде ұстанатын салт-дәстүрі туралы» атты баяндамасымен сөз сөйледі. Сөйтіп, мақала жалпы мақұлдау алып, көп ұзамай газет бетіне жарияланды.

Ыбырай Алтынсарин өмірінің соңғы жылдары Николаевскіде (Қостанай) тұрды. Ол бүкіл ғұмырын ағартушылыққа арнап, ешқашан дүние-мүлікке қызықпаған. Ол тек жеке қаражатынан кішкентай көлдің жағасынан бір қабатты ағаш үй ғана тұрғызып, онда 1889 жылға дейін, қайтыс болғанға дейін қарапайым өмір сүрді.

ӘДЕБИЕТ:

1. Қазақстан тарихы. Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулық. - 2-бас., өңд.. - Алматы: Атамұра, 2012. - 344 б., суретті, карталы.
2. Қазақстан ғылымы: Энциклопедия. I-т. / Бас ред. Б.Ө.Жақып. — Алматы: Қазақ энцикл., 2009. — 103-б.

Ғабдолла Тоқай
татардың ұлы ақыны
(1886-1913)

Ғабдолла Тоқай (толық аты-жөні – Ғабдолла Мұхаммедғариф ұлы Тоқаев) (26.4.1886, қазіргі Татарстан Республикасы – 15.4.1913, Қазан) – татар ақыны, публицист. Татардың жаңа бағыттағы реалистік әдебиеті мен қазіргі татар әдеби тілінің негізін салушы. 1895 жылы Орал қаласына келіп, Мутыгия медресесінде оқыды, орыс класына да қатысып, орысша үйренді. 1902 жылдан жаза бастады. 1905 жылдан «Уралец» газетінің (орыс тілінде) баспаханасында істейді, «Пікір» газетінде, «Әл-ғасыр әл-жадид» («Жаңа ғасыр»), «Оқтар» журналында өлеңдері, публицистикалық мақалалары, фельетондары басылды. Тоқай қалың бұқараның мүддесін қорғаушы, азаттық жыршысы болды. Оның алғашқы шығармаларында кейбір діни-реформаторлық сарындар ұшырасқанымен, өз тұсындағы революциялық өзгерістерді жырлады («Бостандық туралы», 1905; «Арамтамақтарға», 1906; «Мемлекеттік дума», 1906). Ақын саяси-идеялық жағынан өсіп, татардың саяси көркем поэзиясын биік белеске шығарды, сатиралық, революциялық, азаматтық лириканы дамытты. Демократияшыл жастардың «Әл-ислах» газетіне (1905-09) қатысты. 1908 жылы Г.Камалмен бірігіп, Қазандағы тұңғыш сатиралық «Яшен» («Жасын») журналын шығарды. 1910 жылдан «Ялт-йолт» («Жалт-жұлт») журналында қызмет етті. Реакция жылдарында революциялық-демократиялық бағытта сатиралық шығармалар жазды. Оның сатирасы патша өкіметіне, буржуазияшыл-ұлтшылдарға, мұсылман дін басыларына деген өшпенділікке толы болып келеді («Кетпейміз», 1907; «Ұлтшылдар», 1908; «Ауыл жырлары», 1909). Тоқай еңбекшілердің аянышты ауыр халін асқан шындықпен суреттеді («Заводта», 1910; «Күзгі желдер», 1911; «Дача», 1911; «Боран», 1912). Гуманист-ақын Тоқай әйелдерді қорғап және оларға азаттық, теңдік тілеп бірнеше өлең

жазды («Татар қыздарына», 1906; «Әйелдер бостандығы», 1909). Біраз лирикалық өлеңдері ғазел түрінде жазылған («Әй, махаббат-ай», 1906; «Егер сен болсаң», 1907). Тоқай балаларға арнап өлеңдер мен прозалық шығармалар да жазды («Балаға», 1910; «Жұмысқа шақыру», 1911). Кейбір өлеңдері атеистік идеяда жазылған («Бәйіт», 1912; «Езгі», 1911). Ол А.С.Пушкин, М.Ю.Лермонтов, А.Н.Майков, А.Н.Плещеев, Я.П.Полонский, А.В.Кольцов, И.С.Никитин, А.К.Толстой т.б.бірқатар шығармаларын татар тіліне аударған. Ақын С.Торайғыров оның «Екі тышқан», С.Дөнентаев «Ібілістің шайтанға айтқаны», Ә.Ғалымов «Сүтке түскен тышқан» т.б. өлеңдерін қазақ тіліне аударды. Совет өкіметі тұсында Тоқайдың шығармалары қазақ тілінде алты рет жеке кітап болып басылды.

ӘДЕБИЕТ:

1. Абай. Энциклопедия. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, «Атамұра» баспасы

Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейі

Қазақстанның көне музейлерінің бірі - Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейі 1836 жылы құрылды. Музей орналасқан ғимарат 1879 жылы мавритан стилінде салынған сәулет ескерткіші болып табылады. Бүгінгі таңда Орал қаласы мен облыс аудандарында музейдің филиалдар халыққа қызмет көрсетуде. Олар:

- қаланың көне тарихынан мәлімет беретін Е.Пугачев музей-үйі;
- суретші С.Ғұмаров музейі;
- орыс әдебиетінің классигі А.С.Пушкин музейі;
- Жәңгір хан атындағы тарихи-этнографиялық музейі;
- Табиғат және экология музейі;
- Сырым Датұлы атындағы аудандық тарихи-өлкетану музейі (Сырым ауданы);
- Мұхит Мералиев атындағы аудандық тарихи-өлкетану музейі (Қаратөбе ауданы);
- Дина Нұрпейсова атындағы өнер музейі (Жаңақала ауданы);
- Көктерек ауылдық тарихи-өлкетану музейі (Казталовка ауданы);
- Ақпәтер ауылдық тарихи-өлкетану музейі (Казталовка ауданы).

Облыстық тарихи-өлкетану экспозициялық залдары: археология; ортағасырлық Алтын Орда кезені және Жайық қалашығының пайда болуы; Кіші жүз тарихы; Бөкей Ордасы тарихы; Кеңестік дәуір кезеңінің тарихы; Батыс Қазақстан облысының білім мен ғылым, өнер мен мәдениет салаларының даму тарихы; этнография; Қазақстан Республикасының тәуелсіздік тарихы.

Палеолит және қола дәуірінің жәдігерлері арасынан ерекше көзге түсетіні ерте қола дәуіріндегі андронов мәдениетінің ескерткіштері: тас құралдар, қола балталар, қыш ыдыстар және басқа да тұрмыстық заттары.

Батыс Қазақстан облысы көлемінде қоныс тепкен сармат-савромат тайпаларының (б.д.д.V-VIII ғғ.) тарихына қатысты жәдігерлері ерекше қызықтырады. Олар: күміс фаларлар, күміс түтік, алтын зергерлік бұйымдар, тұрмыстық заттар, ер-тұрманның қосалқы заттары, қару-жарақтар және т.б.

Алтын Орданың құрылуы сауда, халықаралық қатынастардың дамуын, орталықтанған билік идеясының өріс алуын қамтамасыз ететін біртұтас саяси жүйенің қалыптасуына себепші болды.

Еліміз егемендік алғанынан бері облысымыздың ең ірі ғылыми жаңалығы болған – Орал қаласынан 12 шақырым қашықтықта орналасқан XIII-XIV ғғ. іргетасы қаланған «Жайық» қалашығының ашылуы. Қала орнынан табылған тұрмыстық, құрылыс заттары, нумизматиканың үлгілері көрермен назарына тарихи дәйек ретінде ұсынылған.

Біздің жыл санауымыздың VII ғ басында қалыптасқан ислам діні туралы да мәлімет алып, ислам дінінің ең негізгі қасиетті «Құран» кітабын көресіз.

Кіші жүз зал экспозициясында Қазақ хандығының құрылуы мен қазақ халқының қалыптасу тарихы баяндалады. Сізге қазақтың үш жүзінің тарихымен бірге Кіші жүздің шежіресі тарқатылады. Үлкен сұранысқа ие болған, атақты Кузнецов фарфор зауытының түпнұсқалық заттарын және қала тұрғындарының тұрмыстық заттарын да көресіз.

Бөкей хандығының тарихы залының экспозициясы арқылы Бөкей Ордасының соңғы ханы Жәңгір билік құрған кездегі дала реформаторының: қазақ халқын отырықшылық тұрмысқа көшіру, Орда қаласының негізін салу, қазақ даласында қазақ балалары үшін алғашқы мектепті ашу, саудалық қарым-қатынастарды орнықтыру сияқты игілікті істерімен танысасыз. Бөкей Ордасы әйгілі ағартушы, ғалым, өнер қайраткерлерінің кіндік қаны тамған киелі мекен. Бөкей топырағында дүниеге келіп, есімдері алты алашқа белгілі болған Құрманғазы Сағырбайұлы, Дәулеткерей Шығайұлы, Дина Нұрпейісова, Сейтек Оразалыұлы және т.б. өнер тарландары туралы тың деректермен танысасыз.

Кіші жүз тарихы залында Қазақ хандығының XVIII ғасырдың басындағы ішкі және сыртқы жағдайымен таныстырып, «Аңырақай шайқасы» картинасы қазақ халқының Жоңғар хандығына қарсы күресін суреттейді. 1783-1797жж. Сырым Датұлы және 1839-1838жж. Махамбет Өтемісұлы бастаған қазақ халқының ұлт-азаттық күресі туралы да тереңірек мәліметтерді мұрағаттық құжаттар арқылы білетін боласыз.

Кеңестік кезең зал экспозициясынан Сіз XIX ғ. соңы-XX ғ. басынан бастау алатын қазақ зиялыларының Ресейдің отарлық билік жүйесіне қарсы бағытталған Алаш қозғалысымен, Алаш партиясының, Алаш Орда үкіметінің құрылуына негіз болғанына мұрағаттық құжаттар арқылы куә боласыз. Жаһанша және Халел Досмұхамедовтар, М.Ниязов, Б.Юсупкалиев және т.б. алаш зиялыларының саяси-қоғамдық, ғұмырнамалық жолдарымен таныса

аласыз. 70жыл дәурен құрған Кеңестік кезеңнің ерекше тарихи оқиғалар тізбегі Сіздің көз алдыңыздан зал жәдігерлері арқылы өтеді.

1937-38 жж. саяси қуғын-сүргін құрбандарының фотосуреттері, құжаттары, жеке заттары көрермен назарына ұсынылып отыр. Батыс Қазақстан облысы бойынша соттан тыс органдарының «ерекше» мәжілістерінің шешімдерімен 4000 адам сотталған.

1941-1945жж. Ұлы Отан соғысы жылдарына арналған экспозицияда майданға біздің өңірден қатысқан жауынгерлер, Ұлы Отан соғысының ардагерлерінің суреттері, хаттары, майдан даласында тұтынған заттары қойылған.

Елімізге танымал Тайыр Жароков, Хамза Есенжанов, Жұбан Молдағалиев, Қадыр Мырза Әлі сияқты атақты қаламгерлердің ұстаған заттарын, пайдаланған бұйымдарын көзіңізбен көріп, олардың шығармаларынан нәр аласыз.

Сахна саңлақтары Хадиша Бөкеева, Роза Жаманованың, Ақ Жайықтың Ақ Шағаласы атанған ақын Ақұштап Бақтыгерееваның сахналық киімдерін тамашалап, олар туралы сырлы әңгіме тыңдай аласыз. Құрманғазы атындағы ұлт аспаптар оркестрінің тарихы мен Жайық өңірінде дара туған әнші, сазгер Ғ.Құрманғалиев, Е.Хасанғалиев сынды өнер иелерінің өмірі мен шығармашылық жолы туралы толық мәлімет аласыз.

ЕСІМДЕРДІҢ АЛФАВИТТІК КӨРСЕТКІШІ

А

Абылай хан 16, 25, 39
Ағелеуов Е. 19, 34
Айталиев Е. 24
Айтхожина М. 21, 56
Айтхожина Н. 15
Акопян К. 16
Ақбаров Ә. 14
Алдамжаров Б. 17
Алекторов А. 26
Алтынсарин Ы. 22, 59
Аманжолов Қ. 22
Анов Н. 24
Аравин Ю. 17
Арынбасарова Н. 21
Асылбеков А. 26, 27
Ахмедиярұлы Қ. 17
Ахметова К. 18
Ахонова Г. 22
Ашрапов А. 18

Ә

Әбдірахманов Т. 22
Әлжанова Б. 19
Әубәкіров Т. 20, 22, 54
Әукебаев Е. 24

Б

Бабенко О. 14
Байжанұлы С. 25
Базанова Н. 23
Бальмонт В. 15

Бекмұхамедова Х. 19
Бектұров Ә. 24
Бородин Н. 26
Бөкейханов Ғ-Х. 16

Г

Гаев Н. 20
Герт Ю. 15
Гиззатова А. 24

Ғ

Ғабдиев Р. 15

Д

Даришева Т. 21
Дәулетбаев М. 27
Диваев А. 24
Дүйсекеев К. 15
Дінішев Ә. 20

Е

Ерғожин Е. 22
Ержанов М. 16
Есламғалиұлы М. 15

Ж

Жабаев Ж. 16, 45
Жалил М. 15
Жанатайұлы К. 26
Жәңгір хан 25
Жексенбаев Ш. 16
Жигалин Н. 23
Жиенбаев С. 18
Жұбанов А. 18
Жұртбай Т. 21

З

Зверев М. 23
Зиманов С. 15

И

Иржанова Ұ. 23
Искакова Б. 20
Исмаилов Е. 27
Испулова Р. 21
Иткинд И. 18

К

Калмыков С. 22
Карелин Г. 14
Карпов А. 26
Кирабаев Т. 27
Клаус К. 14
Клочков В. 16
Коротин Е. 17
Көпенұлы Б. 26
Кужабергенова Х. 20

Қ

Қалтаев Б. 15
Қараш Ғ. 6
Қожақұлұлы Қ. 25
Қожамқұлов С. 18
Қожахметова М. 15
Қозыбаев М. 23

М

Мақатаев М. 15
Медоев Г. 20
Мендалиева Д. 14
Меңдіғалиев Н. 19
Мендікеұлы Ш. 25

Момышұлы Б. 22
Мусин Қ. 14
Мұңайтпасұлы Қ. 17, 48
Мұсабаев Т. 14, 37
Мұхамедғалиев Ф. 23
Мұхамедханов Қ. 14
Мышбаев Н. 16

Н

Назарбаев Н. 24
Назарбаева С. 15
Нарымбетов С. 16
Ноғайбаев Ы. 19
Нұрғалиева А. 14
Нұрмұхамедұлы Ж. 26
Нұрпеисова Д. 14, 35

О

Оразалинов С. 18

Ө

Өзбекәли Ж. 21
Өтегенов И. 24
Өтекешова М. 16
Өтемісұлы М. 26

П

Петренко А. 19

Р

Рақым Т. 21
Рақышев А. 18
Рамазанов С. 23
Рахымжанов Т. 17

С

Салов В. 23
Сапарбай И. 19
Сараи С. 25
Сариев Ш. 18
Сарсенова Б. 20
Сәрсекеев М. 14
Сейсенбаев Р. 22
Сейітжанұлы З. 19
Селезнев А. 23
Скоробогатов В. 18
Смайыл А. 22
Сматаев С. 19
Сүлейменов О. 19, 51
Сүлейменова Г. 15
Сырым Ж. 19

Т

Тайманов И. 18, 25, 26
Тәніпбергенұлы Ә. 26
Темір Ә. 25
Тоқай Ғ. 18, 63
Тоқтарбаев Р. 27
Төлешов С. 27
Тұрғынбеков С. 16

Ү

Үмбетей жырау 25

Х

Хамиди Л. 20
Хасанов Ғ. 17
Хасенов М. 24

Ш

Шарабасов С. 20

Шаханұлы Б. 22
Шашкова Л. 23
Шәріпова З. 21
Шоңғараұлы С. 25
Шыршығұлұлы Н. 25

Ы

Ықсанов М. 17, 32
Ықтымбаев Н. 19

МАЗМҰНЫ

2021 жыл Тәуелсіздіктің 30 жылдығы.....	4
2021 жылы Қазақстанда жаһандық жер фестивалі өтеді.....	5
2021 жылы Дүниежүзілік бала еңбегіне қарсы күрес жылы деп жарияланды..	6
2021 ТМД-да архитектура мен урбанизацияны жоспарлау жылы жарияланды.....	7
БҰҰ қамқорлығымен халықаралық онжылдық.....	8
БҰҰ халықаралық жылдары.....	8
Қазақстан Республикасының мемлекеттік және ұлттық мейрамдары.....	9
Кәсіби мерекелер мен аталып өтілетін күндер.....	9
2021 жылы атап өтілетін және еске алынатын айтулы күндер тізбегі.....	14
Айы мен күні белгісіз тарихи оқиғалар.....	25
Қазақ жазушылардың меретой кітаптары.....	30
Мерейтойлық күндерге қысқаша өмірбаяндық анықтама.....	32
Ықсанов М.Б.....	32
Ағелеуов Е.....	34
Нұрпейісова Д.....	35
Мұсабаев Т.....	37
Абылай хан.....	39
Жабайұлы Ж.....	45
Мұңайтпасұлы Қ.....	48

Сүлейменов О.....	51
Әубәкіров Т.....	54
Айтхожина М.....	56
Алтынсарин Ы.....	59
Тоқай Ғ.....	63
Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейі.....	65
Есімдердің алфавиттік көрсеткіші.....	68

Көлемі 6,8 б.т. Тапсырыс № 128

М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің
Редакциялық баспа орталығы.
Орал қаласы, Н.Назарбаев даңғылы, 162.

